№ 174 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 30

1906

ԵՐԵՍՈՒՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 ռուբ. Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, редакція «Мшакъ». Հասց Tiflis, Rédaction «Mschak». Տելեֆոն № 253.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 30 № 174

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւնը ընդունվում է ամէն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ. Տելեֆոն № 253.

Աստուծոյ կամքով օգոստոսի 28-ին վախճանվեց Կուսանաց Անապատի միաբան աւագ սարկաւագուհի կոյս

ԳԱՅԻԱՆԷ ՀԱԽՆԱԶԱՐԵԱՆՑԸ

որի մասին խորին վշտով յայտնում են ազգականներին ու ծանօթներին հանգուցեալի եղբօր որդիքը՝ Գրիգոր, Արշակ և Մարիամ Ռոմանեան Հախնազարեանները և Թամար Ռոմանեան Տէր-Վարդանեանցը իր ամուսին Աւետիս Տէր-Կարապետեանի հետ: Ամբիծը և յուղարկաւորութիւնը դէպի եկեղեցին կը լինի վաղը, չորեքշաբթի, ամսիս 31-ին երեկոյեան $4^{1}/_{2}$ ժամին, իսկ պատարագը հինգշաբթի, սեպտեմբերի 1-ին, Կուսանաց եկեղեցում 10 ժամին: Թաղումը Խոջիվանքի հանգստարանում: 1—1

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Տեղական ինքնավարութիւն. Վերջին տեղեկութիւններ. Գարսից Շահի ժամանումը: Մուշեր-Դովլէին ուղղված հեռագիրը.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մամուլ. Ժամանակակից խնդիր. Ականատեսի պատմածներից: Կոտորածը Շուշում. Նամակ Ալէքսանդրոպոլից. Նամակ Շուշուց. Նամակ Հին-Նախիջևանից. Նամակ Կարսից. Ներքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ — Նամակներ Բագուից:

ՏԵՂԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

—

Արդէն շատ տեղերում նշանակված են գաւառական ներկայացուցիչների խորհրդակցութիւնները գեմստվոյին հիմնարկութիւնների մտցնելու խնդրի մասին:

Մենք վերջին ամիսներում բազմաթիւ յօդուածներով տուինք տեղական ինքնավարութեան մասին և այժմ, երբ թէ Թիֆլիսի և թէ ուրիշ նահանգներում սկսվում են խորհրդակցութեան նիստեր մեր երկրին վերաբերեալ այդ կարևոր ռեֆորմի մասին, յիշեցնենք այն գլխաւոր կէտերը, որ ցանկալի է տեսնել առաջիկայ ինքնավարութեան ժամանակ:

Ամենակարևոր պահանջներից մէկն այն է, որ յետագայ լինի երկրի ներկայացուցչութիւնը իր ներքին ինքնավարական կարգերում: Այդպիսի ներկայացուցչութիւն կարող է տալ, անկասկած, ընդհանուր ձայնատուութեան սկզբունքը, երբ ժամանակութեան հրաւիրվում կը լինեն ազգաբնակութեան բոլոր մասերը: Ընդհանուր ձայնատուութեան սկզբունքը մանաւանդ նեղ իրադրութիւն է մեզնում այն պատճառով, որ ազգաբնակութեան մեծագոյն մասը մասնակցում է տուրքեր վճարելու պատասխանատուութեան, սակայն նա կրում է իր վրա նիւթական պատասխանատուութիւն այն բոլոր վճիռների վերաբերութեամբ, որ նա կը կայացնէ տեղական ինքնավարութեան հիմնարկութիւնների ապագայ նիստերի ժամանակ: Եթէ Անգլիայում և Եւրոպական մի քանի երկիրներում տեղական ինքնավարութեան գործում մասնակցել թոյլ են տալիս միայն կալուածատէրերին, տուրքատուներին և առհասարակ այն և սեփականութիւն ու կարողութիւն ունեցողներին, դա մասամբ բացատրվում է այն պատճառով, որ այնտեղ ազգաբնակութեան մի խոշոր մասը բաղկացած է իր սեփականութիւնից և գրաւական ապահովութիւնից, ինչպէս, օրինակ, բանւոր դասակարգը:

Սակայն աչքի առաջ ունենալով, որ ընդհանուր ձայնատուութեան սկզբունքի վրա հիմնված գեմստվոյին կազմակերպութիւնը նորութիւն է Ռուսաստանի համար և դեռ մինչև այժմ էլ մշակված մի [illegible] կանոնադրութիւն, այլ և այն, որ դեռ երևանից Կովկասի գեմստվոյի կը մտցվի 1864 թէի կանոնադրութեան սկզբունքով, ցանկալի է, որ գոնէ դրա մէջ մտցվեն ընդհանուր լինի վերաբերմամբ փոփոխութիւն հետևեալ խնամով: Ընտրողների ցենզը կամ ընտրողական իրաւունք ունենալու համար անհրաժեշտ սեփականութեան կամ հարկատուութեան չափը պէտք է սահմանվի կարելիին չափ նուազագոյնը: Ցենզի փոքրացնելը մի կողմից կաւելացնէ ընտրողների թիւը, իսկ միւս կողմից հնարաւորութիւն կը տայ մանր սեփականատէրերին իրապէս մասնակցելու տեղական ինքնավարութեան գործերում: Փոքր սեփականատէրերը աւելի մօտ են իրանց գործով և պարապմունքով գիւղացիներին և կարող էին թէ նրանց համար իբրև օրինակ ծառայել և թէ աւելի հեշտութեամբ նրանց հետ գործակցութեան մէջ մտնել: Փոքր սեփականատէրերը իրանք յաճախ ապրում են գիւղում և շատ քիչ են տարբերվում գիւղացիներից:

Միւս կարևոր բարեփոխութիւնը, որ պէտք է մտցնել գեմստվոյին կանոնադրութեան մէջ, փոքր գեմստվոյին մարմնի կազմակերպութիւնն է, որի մասին իր ժամանակին խօսել ենք «Մշակի» էջերում: Փոքր գեմստվոյին մարմինը բնական մի լրացումն կը լինի տեղական ինքնավարութեան գործում. եթէ Ռուսաստանի գեմստվօները անաջողութեան հանդիպեցին իրականութեան մէջ կամ չունեցան այնքան արդիւնաւէտ հետևանքներ, որքան սպասվում էր, դրա պատճառներից մէկն այն էր, որ այնտեղ գաւառական գեմստվօի և գիւղական հասարակութեան մէջ կապը խզված էր, ընդհատված և ոչնչացրած: Հաստատելով այդ կապը, փոքր գեմստվոյին մարմինը կը տայ ստեղծագործական տեղական գործունէութեան մի շատ օգտաւէտ կազմակերպութիւն:

Այնուհետև ցանկալի է, որ խորհրդակցութիւնները աշխատէին ապագայ ձայնաւորների ցուցակը այնպէս խմբագրել, որ ժողովրդական մասսաների մասնակցութիւնը աւելի ապահովված լինէր քան մասնաւոր կալուածատէրերինը: Այդ կողմից ցանկալի է, որ գիւղացիների մասնակցութիւնը գերակշռող լինի գեմստվոյին ժողովի նիստերում:

Գործնական կեանքի մէջ նշանակութիւն ունի և այն, որ գիւղացիները իրաւունք ունեն լիազօրութիւն տալ իրանց կողմից ոչ միայն բուն գիւղացիներին, այլ և գիւղական շրջանում մշտապէս ապրող և որոշ տուրքերի կամ պարտականութիւնների ենթարկված անձերին:

Կան և մի քանի ուրիշ պահանջներ, որոնք ունեն նշանակութիւն, բայց մենք ընդգծեցինք կարևորները:

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

Բագւում տեղի ունի ներկայումս մի բարոյական սոսկալի եղեռնագործութիւն, որը նպատակ ունի ստեղծել նորանոր ցաւեր և տանջանքներ մեր երկրի համար: Այդ եղեռնագործութիւնը այն է, որ յանցաւոր տարրերը ամէն կերպ աշխատում են սարսափելի եղելութիւնների մեղքը գցել հայերի վրա, համարելով հայերին թէ սկզբնապատճառներ բոլոր ընդհարումների մէջ, թէ գլխաւոր ոճրագործներ, հրդեհողներ և ապստամբողներ:

Մի՞թէ Բագուի ներկայ դէպքերից յետոյ էլ, մեր տանջված ու թշուառացած ժողովուրդը դարձեալ պէտք է արդարադատութեան և ճշմարտութեան ձայնին կարօտ մնայ և դարձեալ դիմելով Ռուսաստանի հասարակական կարծիքին, պէտք է խնդրէ անաչառ ուսումնասիրութիւն և կեղծիքների մերկացում:

Այդպէս էր Բագուի առաջին կոտորածից յետոյ, մի՞թէ նոյնն էլ այժմ պէտք է լինի: Այն ժամանակ յանցաւոր ջանքեր էին գործ դրված բոլոր մեղքը գցելու հայերի վրա: Եւ միայն երբեմն լօգիկան, քննութիւնը և բազմաթիւ մերկացումները պարզեցին հայերի անմեղութիւնը: Եւ մի՞թէ այժմ էլ բամբասանքները պէտք է նոր մառախուղներ կազմեն ճշմարտութիւնը ծածկելու կամ գոնէ առժամանակ ծածկելու համար:

Բագու քաղաքում արտաքին կողմից հանդարտութիւն է տիրում, բայց ազգաբնակութեան տրամադրութիւնը հանգիստ չէ: Դեռ վստահութիւն չը կայ, որ քաղաքը մտել է իր սովորական կեանքի մէջ և ուրեմն կարելի է նուիրվել մշտական պարապմունքներին և գործերին:

Վերջին օրերի եղելութիւններից յիշատակելի է այն, որ կառավարութիւնը ստիպված զգաց իրան ռմբակոծել Ալիևի տունը: Նկատելով, որ այդ տնից շարունակվում են հրացանաձգութիւններ, գեներալ-նահանգապետը կարգադրեց, որ թնդանօթ ուղղվի այդ տան վրա: Ռմբակոծութեան ժամանակ փախել է Ալիևի որդին:

Գանձակից ստացված վերջին հեռագիրները և այնտեղից երէկ Թիֆլիս հասած քաղաքացիները նկարագրում են հայերի և թուրքերի յարաբերութիւնները շատ ծանր դրութեան մէջ: Ամէն կերպ աշխատում են ընդհարումից խուսափելու, բայց երկու ազգերի մէջ փոխադարձ վստահութիւնը կորել է, և իւրաքանչիւրը երկիւղ է կրում միւսից, ենթադրելով, որ նա պատրաստվում է յարձակվելու, աւերելու և կոտորածներ անելու: Լարված դրութեան ժամանակ ամէն մի չնչին հանգամանք կարող է ընդհարման առիթ դառնալ և առաջ բերել սոսկալի դժբաղդութիւններ:

Զանգեզուրի գաւառի մասին մեր ստացած հեռագրական նորագոյն տեղեկութիւնները դեռ շարունակում են անմխիթարական լինել: Բազմամարդ հրոսակախմբեր սպառնում են աւերելու Ղափանի գիւղերը: Այդ խմբերի մէջ գործում են ոչ միայն տեղացի, այլ և պարսկական սահմանից մեր կողմն անցած զինված անձեր: Սահմանապահ զօրքը ցրված լինելով երեք հարիւր վերստ տարածութեան վրա, հնարաւորութիւն չունի կանգնեցնել ասպատակութիւնները: Այդ զօրքի գլխաւորները արդէն պաշտօնական դիմումներ են արել պատշաճաւոր իշխանութեան աւելացնելու թէ զինւորական ոյժերը և թէ զէնքերը ու ռազմամթերքը:

Պրինց Լուի Նապոլէօնը, որին յանձնված է հսկել, բացի Երևանի նահանգից, նաև Զանգեզուրի գաւառը, ուղևորվել է դէպի այդ գաւառը տեղն ու տեղը վերահասու լինելու այնտեղ ձեռք առած միջոցներին:

Թէև տեղական գաւառապետ Աւալեանին իր կողմից պատժի է ենթարկել Մինքեանդ և Ալիղուլիքեանդ գիւղերի վրա յարձակվողներից մի քանիսին և յետ է խլել աւարի ու կողոպուտի մի մասը, բայց վտանգված տեղերի տարածութիւնը պահանջում է աւելի զինւորական և ոստիկանական ոյժ, քան գոյութիւն ունի Զանգեզուրի գաւառում:

—

Ստացանք հետևեալ հեռագիրները.

Սեւ-Քաղաք, 27 օգոստոսի, 12 ժ. 55 ր. գիշերվայ:

«Գիշերը Թուրքերը քաղաքում, Ալիևի տնից կրակ արին զօրքերի վրա: Թնդանօթներով կործանեցին այդ տունը, որն այրվում է: Սպանված է Ալիևի որդին, որը, ասում են, աւերիչների պարագլուխ էր: Այս րոպէիս յարձակվում են Սև-Քաղաքի մօտի հայ Քիշլի գիւղի վրա: Տեղի ունի հրաձգութիւն: Պրիստաւի տրամադրութեան տակ կայ միայն 80 զինւոր: Դրութիւնը չափազանց վտանգաւոր է»:

—

Գնդապետ Գլօբա Բագուից հեռագրում է ոստիկանութեան գլխաւոր կառավարիչ Շիրինկինին.

Բագու, 28 օգոստոսի.

Առանձին հրացանաձգութիւնները շարունակվում են: Գիշերը հրացան էին արձակում Ալիևի տան լուսամուտներից դէպի անցնող պահակազինւորները: Այսօր երկուսը սպանված են: Տեղի ունեցան աւերումի և հրդեհների փորձեր: Ոստիկանութիւնը և զօրքերը արգելք են հանդիսանում: Գործադրվում են ամենաեռանդուն միջոցներ անկարգութիւնները ճնշելու համար: Այրված նաւթահանքերի բանւորները խմբերով հեռանում են Բագուից: Որքան զոհեր կան, այս օրերս դեռ ևս անհնարին է որոշել:

—

Բիբի-Հէյբաթ, օգոստոսի 25-ին.

Զորս օրվայ պաշարումից յետոյ ստիպված եղանք յետ նահանջել: Զօրքը յետ էր քաշվում, իսկ մենք անզօր էինք դիմադրել թուրք խուժանին: Մարդկային զոհեր չը կան, բացի այն երկուսից, որոնց համար հեռագրել ենք արդէն: Թուրքերը առւտօղաֆէի ենթարկեցին մէկ ֆրանսիական քաղաքացի ինժեների: Նիւթական վնասը անհագին է: Հայ ծառայողներն ու բանւորները մերկ պատսպարվել են Բալլօվ հրուանդանը: Կարիքը մեծ է: Ամէն ինչ ենթարկվեց կողոպուտի ու հրդեհի: Այրվում են նաւթահանքերը: Զօրքը անզօր է դիմադրելու: Նախատինքի են արժանի մեր կառավարիչները, որոնք վաղօրօք փախել էին՝ թողնելով բանւորներին անպաշտպան: Այդ պարոնները գոնէ չեն էլ դիմել կառավարութեան փոքր ի շատէ օգնութիւն խնդրելու: Աւելի ծանր է Մանթաշեան և ընկ. ծառայողների ու բանւորների դրութիւնը: Տարիների աշխատանքը կորել է: Դատապարտելի է այդ ֆիրմայի կառավարչի օգնական Գրիգորեանցի վարմունքը:

Դ. Տէր-Դանիէլեանց
Յ. Յովհաննիսեանց

—

Ստացանք հետևեալ հեռագիրները մեր թղթակիցներից.

Գորիս, 27 օգ. 4 ժամ 40 րոպէ երեկոյեան:

«Օգոստոսի 25-ին իշխանութիւնը վրա հասաւ և ազատեց Ալիղուլիքէնդի հայերին 3 օրվայ պաշարումից: Հայերը քաջութեամբ պաշտպանվում էին: Պաշարվածներին քաջութեամբ պաշտպանում էին Վօլժսկի (?) գնդի 160 կազակները: Սպանված են 7 հայ, շատ թուրք: Քշել տարել են տաւարը: Սարսափելի դրութիւնն անպայման ստիպում է Մինքէնդի և Ալիղուլիքէնդի բնակիչներին տեղափոխվել ուրիշ գիւղ: Ամէն կողմ շրջում են սէյիդներ և Շուշու կոչերը ցրելով գրգռում են Թուրքերին: Դրութիւնը քանի գնում աւելի ծայրայեղ ծանրանում է: Սարսափը պատում է բոլորին: Սարից իջնողներն իրանց հետ գերի են տանում երեխաներ և կիներ: Դրանց մի մասը գաւառապետը յետ խլեց: Գաւառապետը վերադարձնում է կողոպտված իրերի մի մասը: Միջոցներ են ձեռք առնվում: Թուրքերը նորից խմբերով երևացել են Խնձորէսկի, Դիգի և Արարի դիմացը»:

Ներսէս վարդապետ

Բալախանի, օգոստոսի 25-ին.

Թուրքերի ձեռքով այրվեց ամբողջ Բալախանին. հայերի դիմադրութիւնը գովելի էր և բարձր ամեն տեսակ գնահատումներից. մեզնից սպանվածներ չը կան. մի քանի դիրքեր դեռ շարունակում են կռիւը։ Թուրքերը չեն համարձակվում մօտ գալ. դրանք պատահելով անսպասելի դիմադրութեան, այս անգամ բաւականացան հրդեհով և թալանով... Չեն այրվում Թուրք նաւթահանքերը միմիայն...

Վերջին րոպէին, երբ դիրքերից տեղափոխվեցինք ոստիկանատուն կօզակների առաջնորդութեամբ, մեզ զինաթափ արին, զինելով ռուս ժողովրդին։

Օտարազգի քրիստոնեաները մեզնից աւելի սարսափի մէջ են. ոստիկանութիւնը նրանց էլ մեզ հետ տեղափոխում է քաղաք. այնտեղ, ինչպէս ասում են, հանգիստ է։

Ընդհանուր առմամբ Բալախանին դատարկ է. Պոմպէյն է յիշեցնում նա. այրվում է ոսկի հորթը. գլխաւոր դիրքերն էին՝ Ռամանի Կրասինիկով (դրա մասին առանձին կը գրեմ, այդ դիրքը հրաշքներ գործեց), Ուսպենսկի՝ Մանթաշեվ, Նաւթարդիւնաբերողների ժողովի խորհուրդը, Սաուչաստնիկ, Զաբրաթ, Սաբունչի՝ դարձեալ Նաւթարդիւնաբերողների խորհրդի ժողով, Մելիքօվ...

Ռամանի շրջանի թալանը բոլորը կրեցին Ասադուլլաեվի նաւթահանքը։ Ռուսերի ազդեցութիւնը մեծ էր Թուրքերի վրա։ Նրանք մօտ չէին գալիս։ Կռւում էր բանւորը, կռւում էր կառավարիչը, կռւում էին և երեխաները. տիկինները հոգ էին տանում վիրաւորներին, մանաւանդ մի ռուս կին. (երկու վիրաւորներ ունեցանք). իսկ տղամարդիկ՝ թէ հրդեհի և թէ խուժանի դէմ. մեծ է զարմանքը օտարազգիների՝ այդ ազգի առանձնայատկութիւնների վրա... Համբոյր նրանց ճակատին։ Չը գիտեմ ամսի քանիսն է. 20-ից յարաբերութիւններս կտրվեցին. ծնկան վրա եմ գրել, ցգրութիւն։

ՊԱՐՍԻՑ ՇԱՀԻ ԺԱՄԱՆՈՒՄԸ

Հաջի-Կաբուլից, օգոստոսի 29-ից, մեզ հեռագրում են.

Նորին Մեծութիւն Պարսից Շահը առաւօտեան 5 ժամին ժամանեց Հաջի-Կաբուլ և անյապաղ ճանապարհ ընկաւ Աստարա։ Բալաջարիում նրան ներկայացաւ Գանձակի յաջորդ Անանիա եպիսկոպոսը և շնորհաւորեց պարսից Շահի բարեյաջող վերադարձը։ Շահը շնորհակալութիւն յայտնեց։ Այստեղ Վեհափառ Կաթողիկոսի կողմից ուղարկված պատգամաւորութիւնը, որ բաղկացած էր Նահապետ եպիսկոպոսից և Ջալէն վարդապետից ու Թիֆլիսի հայ հասարակութեան կողմից, բաղկացած Մ. Դօլուխանեանից, Հ. Առաքելեանից և Ալիխանեանից, ներկայացաւ վագօնում Սադրազամին և մատուցեց երկու ուղերձ։ Սադրազամը խոստացաւ յանձնել Շահին և շնորհակալութիւն յայտնեց Նորին Մեծութեան անունից Վեհափառ Կաթողիկոսին և հասարակութեանը։ Պատգամաւորութիւնը երկարատև խօսակցութիւն ունեցաւ Սադրազամի հետ տխուր դէպքերի մասին։

ՄՈՒՇԻՐ ԴՕՎԼԷԻՆ ՈՒՂՂՎԱԾ ՀԵՌԱԳԻՐԸ

Մեր նախորդ համարում յայտնել էինք, որ Թիֆլիսի հայ հասարակութիւնից մի խումբ անձինք, ի նկատի ունենալով, որ պարսից կառավարական բարձր շրջանների և պարսից ժողովրդի մտքերը պղտորելու և Պարսկաստանում էլ խռովութիւն սերմանելու նպատակով այլ և այլ ստայօդ հեռագրեր և նամակներ են տեղում Կովկասի խառնակութիւնների գրգռիչների ու հեղինակների կողմից, հարկաւոր էր համարել մի ընդարձակ հեռագրով պարզել պարսից արտաքին գործերի մինիստրին իրերի իսկական դրութիւնը։ Ահա յիշեալ հեռագիրը նոյնութեամբ։

«Թէհրան, Նորին Վսեմութիւն արտաքին գործերի մինիստրին։

Ահա արդէն վեց ամիս է, որ Կովկասի Թաթարները պարբերաբար յարձակումներ են գործում հայ ազգաբնակութեան վրա։ Գրգռիչ—ագենտները մի և նոյն ժամանակ ողողում են Պարսկաստանը հեռագրերով, որոնք յայտնում են, որ իբր թէ հայերը թշնամութիւններ են գործում մահմեդականների դէմ և բացարձակապէս անճիշդ ու երևակայական դէպքեր են հաղորդում։

Ձերդ վսեմութիւն, մենք համոզված ենք, որ այդ խառնակութիւնների պատճառների անկողմնակալ քննութիւնը յստակ կերպով պիտի հաստատէ, որ ներկայ ազիտացիան՝ ոչ նուազ ուղղված է գաղտնապէս և՛ Պարսկաստանի դէմ։

Հայ ժողովրդի խաղաղասէր ոգին, հանգիստ աշխատանքի համար ունեցած բնածին հակումը դարերից ի վեր լաւ յայտնի են պարսիկ կառավարութեան—անընդունակ են դարձնում հայերին յարձակողական գործողութիւնների՝ իրանց դարաւոր հարևանների դէմ, յարձակողական գործողութիւններ, որոնց մեզ մեղադրում են հայերին այն միակ նպատակով՝ որ պարսիկ ժողովրդի զայրոյթն ու վրէժխնդրութիւնը թափեն նրանց Պարսկաստանի եղբայրների գլխին։

Աստուծոյ և մեր խղճի վրա երդվում ենք, որ Կովկասի հայերը ուրիշ ոչինչ չեն ուզում, բայց եթէ ապրել խաղաղութեամբ, և եթէ որոշ դէպքերում հայերը դիմել են զէնքի, այդ պարզապէս և միայն նրա համար է, որ պաշտպանեն վտանգի տակ գտնված իրանց պատիւը, կեանքը և գոյքը։ Մենք չենք կասկածում, որ պարսիկ կառավարութիւնը՝ միշտ ոգևորված Նորին Վեհափառութեան Շահնշահի հայրական և մարդասէր քաղաքականութեամբ, կը շարունակէ, ինչպէս անցեալում, պաշտպանել իր հայ հպատակներին, որոնք աւելի քան երբէք, անձնուէր են և երախտապարտ դէպի իրանց վեհանձն Վեհապետը։

Ստորագրել են ի դիմաց Կովկասի հայ ստուար մի խմբի այլ և այլ դասակարգերի—օրինակ խմբագիր («Մշակ» և «Մուրճ»), բժիշկ, ինժեներ, վաճառական, պրօֆեսօր—ներկայացուցիչներ։

Ինչպէս յայտնի է մեր ընթերցողներին, այդ հեռագրի պատասխանը ստացվեց Մուշիր-Դօվլէից և տպվեց արդէն «Մշակի» նախորդ համարում։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

Դարձեալ հայերը, ընթերցող... Այս անգամ էլ հայերն են մեղաւոր, միայն հայերը։ Այսպէս է գոնէ Բագուի վերաբերմամբ, գոնէ առ այժմ, մինչև որ ստութիւնը, կեղծաւորութիւնը կը կարողանան աւելի ևս երես առնել, նոյն հայերին մեղաւոր յայտարարել ամեն տեղ—և Շուշում, և դժբաղդ, փոքրիկ Մինքենդում, Զանգեզուրի արիւնածարաւ, վայրենի Թուրք ցեղերի մէջ կորած այդ գիւղում, ուր 70 տուն հայ կայ և 200 տուն Թուրք։ Մեղաւորը հայերն են—այսպէս է յայտարարվում քարուքանդ դարձած Բագուից, ուր այսօր էլ դեռ շարունակվում է կռիւը զօրքերի և այնքան անմեղ հրատարակված Թուրքերի մէջ։ Արեան քաղաքից ստացվող լրագիրները այս են ասում գլուխ կորցրած ընթերցողին։ Ամիսների ընթացքում խաղաղարար յանձնաժողովները, այդ բազմահոչակ կօմիտեները, մի գլուխ կրկնում էին ձանձրացուցիչ, ստէրէօտիպ ֆրազներ—թէ մամուլը չը պիտի յուզիչ լուրեր տպէ, թէ փաստերը պիտի ստուգվեն և յետոյ միայն հրապարակ հանվեն։ Եւ այս գրվում, խօսվում էր ամենից շատ Բագւում։ Գուցէ յիշէք, որ Բագուի խաղաղարարները նոյն իսկ գնացք նստեցին, եկան Թիֆլիս, որ այստեղ խրատեն ու համոզեն մամուլը մտածել ու գործել իրանց պէս։ Վճռվեց Թիֆլիսում, որ նոյն իսկ արիւնոտ դէպքերի նկարագրութեան մէջ պէտք է բարեկամական վերաբերմունք ցոյց տալ դէպի երկու ազգերն էլ։ Եւ ահա այսօր նոյն այդ վճիռը գործադրում է «Каспій»-ն մի անաչառութեամբ, որից ապշել կարելի է։ Տպագրվում են տեղեկութիւններ, որոնց մէջ ամեն մի դէպքում, ամեն մի քօյլում կոտրած սկսողներ, թալանողներ, զօրքերի վրա յարձակվողներ են միայն հայերը։ Իսկ Թուրքերը—մաքրափայլ գառնուկներ ամեն տեղ։ Եւ երջանիկ է իսլամական լրագիրը. Բագուի ոստիկանութեան ստորին ծառայողները իրանց պաշտօնական գրութիւնների մէջ նոյնն են հաստատում—հայերի մեղաւորութիւնը։ Կարդալով այդ պօլիցիական գրականութիւնը, մենք յիշեցինք Ժիտօմիրի պաշտօնական հեռագիրը, որ տպված էր «Правит. Вѣст.» լրագրում և որի մէջ ամեն տեսակ ամբաստանութիւններ էին բարդված հրէաների վրա։ Անաչառ մամուլի միահամուռ ջանքերով այդ հեռագիրը հերքվեց պաշտօնապէս։ Կան և ուրիշ այսպիսի օրինակներ։ Յայտնի է, որ ներքին գործերի մինիստր Բուլիգինը, պաշտօնական աղաւաղումներից և տենդենցիօզ տեղեկութիւններից հասարակութիւնը ազատելու համար կարգադրեց, որ այսուհետև պաշտօնական գրութիւնները հրատարակվեն այն պայմանով, որ նախ տպվի, թէ ինչ հիմնարկութիւն է գրողը։ Իսկ թէ որքան լաւատեղեակ է Բագուի ոստիկանութիւնը, որքան լաւ կարող է արձանագրել իր տեսածն ու լսածը, ցոյց է տալիս «Баку» լրագրի մէջ տպված հետևեալ նամակը.

«Каспій»-ի երէկվայ համարում պրիստաւ Ժգենտիի պաշտօնական զեկուցումից երևում է, ի միջի այլոց, այն, որպէս թէ հրաձգութիւն էր կատարվում և հայոց Բարեգործական ընկերութեան տանից, որ գտնվում է Մօրսկայեա և Բալախանսկայեա փողոցների անկիւնում։

Բագւում կայ հայոց Մարդասիրական ընկերութիւն, ուրիշ բարեգործական ընկերութիւն չը կայ։ Իսկ Մարդասիրական ընկերութիւնը այդ ցոյց տուած տեղում ոչ մի տուն չունի։

Վարչութեան անդամ Կ. Եաղուբեան։

Ահա ինչպէս են պ.պ. ոստիկանները պատմութիւն գրում։ «Баку» լրագիրը ուրիշ մի քանի փաստերով էլ ապացուցանում է, որ նոյն պ. Ժգենտին առհասարակ աւելի երևակայել է սիրում, այն էլ անպատճառ ի հաշիւ հայերի, քան իրողութիւններ արձանագրել։ Մենք չենք բերում լրագրի այդ փաստերը, որովհետև վերոյիշեալն էլ շատ բաւական ենք համարում։ Հարցնում ենք. ո՞ւր մնաց փաստերի վերաստուգումը, ո՞ւր մնացին խաղաղարարները։ Միթէ այդքան դժուար է եղել իրողութիւններ ճշդելը։ «Каспій»-ի մարդիկ ցուցմունքներ էին տալիս մամուլին։ Բայց դա լոկ կեղծաւորութեան դիմակ էր։ Մամուլի պարտքն է այսպիսի զարհուրելի ժամանակներում մերկացնել հրապարակական սուտը, որքան էլ նրան պաշտօնական կերպարանք տրվի։ Հայերի վրա ծանր մեղադրանք են բարդում, իբր թէ նրանք են եղել զօրքերի վրա կրակ անողները։ Չենք ուզում չը հաւատալ, որ դա մի նոր հրէշաւոր ինտրիգ չէ։ Հրաւէր ենք կարդում Բագուի հայերին ամենալուրջ ուշադրութիւն դարձնել այս ծանր հանգամանքի վրա. եթէ դա իսկ որ մի հրէշաւոր ինտրիգ է, զոհ դառնալ այդպիսի ինտրիգի նշանակում է լինել կատարեալ դժբաղդներ։ Թող հերքեն, թող ապացուցանեն։ Թող չը մոռանան, որ ներկայումս, ինչպէս աշկարա ցոյց են տալիս

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԲԱԳՈՒԻՑ

Օգոստոսի 26-ին

(Ի՞նչպէս աջողվեց դուրս գալ կրակի և բաժանցիների միջից մօտ 200 մարդկանց, որոնք ապաստարան էին գտել Եղբ. Կրասիլնիկովների նաւթահանքերում օգոստոսի 20-ին)

Դեռ օգոստոսի 19-ին, կիրակի, յայտնի եղաւ մեզ, որ Թուրքերը նաւթահանքերում (Բալախանի) պատահած հայերին փչացնում են՝ ծեծում, վիրաւորում և այլն։ Այդ նշան էր, որ նրանք ինչ որ բան են պատրաստվում գործելու և դրանով մեզ դուրս են կանչում։

Այդ օրը մի քանի կառքերով զինված Թուրքեր գալիս են շրջականներից դէպի Ռամանի գիւղը և «Մանթաշեան ընկ.» կազարմաների մօտով անցնելիս՝ կանգ են առնում՝ շրջապատելով նրանց. հայերի մէջ իրարանցում է ընկնում։ Բայց շնորհիւ պահապան զինւորների՝ աջողվում է նրանց փախցնել և մի քանիսին զինաթափ անել։ Բանւորներն իսկոյն իրանց իրերը ժողովում ու գալիս են մեր կազարմաները, ուր և իմ բնակարանն է։ Մեր բանւորները, տեսնելով այդ, դադարեցնում են գործը ու գալիս կազարմա, բայց մի քանի ժամից յետոյ հերթականներին էլի ուղարկում եմ գործի՝ ամեն մէկին տալով միմի կամաւոր—պահապան։ Մեր շինութիւնները շրջապատված են եռանկիւնի պարսպով և համեմատաբար ապահով ենք։ Գիշերը պահապանները դրած անկիւններում մի կերպ անց ենք կացնում։ Առաւօտեան, օգոստոսի 20-ին, զարթնում եմ, յուսալով, որ վտանգն անցել է և ամեն ինչ հանգիստ է, բայց ժամը 7—8-ին Ռամանի գիւղում սկսվեց զինված մարդկանց մի աննկարագրելի համախմբում գիւղի մէջ. անկիւններում, հին պատմական պարսպի տակ երևում էին հազարի չափ ոտից մինչև գլուխ զինված Թուրքեր և սպառողական դիրք բռնած՝ նայում էին դէպի հանքերը։ Այս երկու ազգութեանը օտար մարդիկ էլ երկսեռ խմբերով դուրս էին եկել Ռամանի սարը՝ կարծես մի ինչ որ տեսարան շուտով պիտի զբաղեցնէր նրանց։ Այդ ամենը այնպիսի բնաւորութիւն ունէր, որ ստիպում էր մարդուս խորհրդաւոր մտքով նայել դէպի այն ուղղութիւնը։ Ասողներ կային, թէ նրանք (Թուրքերը) պիտի գնդակահար անեն այնտեղից երևացողին, մէկն ասում էր՝ սպասում են, որ բոլոր ուժով յարձակվեն բնակարանների վրա և մի վայրկեանում վերջ դնեն հայերի կեանքին. իսկ ես դեռ նախընթաց օրը բանւորներիս և հարևաններիս զգուշացրել էի թէ՝ մի գուցէ Թուրքերը հրդեհ գցեն նաւթահանքերը, երբեք չը պիտի դուրս գանք բնակարաններից, թէ չէ մեզ իսկոյն և եթ կը կոտորեն։

Դիտում էին նրանք, դիտում էինք և մենք. գործերը ամենուրեք դադարեցրած էին, միայն գործում էին սովորական անվրդովութեամբ մեր հարևան Ասադուլլաևը և Մուսա-Նագիևը։

Ահա ժամը մօտ 10-ն է. լուր տուին ինձ թէ Սաբունչի հանքերում հրդեհ է սկսվել։ Տեսնելով իմ ենթադրութեան արդարանալու սկիզբը և համոզվելով, որ Թուրքերի դիտաւորութիւնը իրագործվում է, մենք սկսեցինք պատրաստվել հանդիպելու թշնամուն և պաշարվել ինքնապաշտպանութեան համար։

Ժամը մօտ 12-ին բաժանցիները հրդեհեցին մեր հարևան «Նասլեան ընկ.» հանքերը. դա մեզ համար պատրաստվելիք կրակ էր, շրջանակի սկիզբն էր։ Իսկոյն և եթ հեռախօսով դիմում եմ այդ հանքերի կառավարչին, որ իր բանւորներով գայ մեզ մօտ, բայց պատասխան չեմ ստանում. յետոյ իմանում եմ, որ նրանք հրդեհը սկսվելուն պէս թողնում են ու հեռանում նաւթահանքային ամբուլատօրիան, տանելով իրանց հետ և «Մելիքեան ընկ.» բանւորներին։ Թուրքերը հրդեհում են «Նասլեան ընկ.», յետոյ կրակ են տալիս «Մանթաշեան ընկ.» «Զալիլ» հանքերը, «Փիթօեվ ընկ.» մեր և Ռամանի գիւղի միջև ընկած հանքերը՝ որտեղից կրակը անցնում է «Թիֆլիսի առևտրական ընկ.», «Նօբէլ», «Մանթաշեան ընկ.», Ռամանին և «Նասլեան—Չերնօմօրեան ընկ.» հանքերը։ Այդ ժամանակ դիմում եմ հեռախօսով ոստիկանապետին, յայտնելով որ տեղս հրդեհը սպառնում է ոչնչացնել ամեն ինչ, իսկ եթէ մի ոք ազատ մնայ նրանից՝ վերջ կը դնեն բաժանցիները, և խնդրում եմ անյապաղ օգնութիւն։ Դրանից յետոյ հեռախօսիս թելերը այրվեցին և մենք արտաքին աշխարհի հետ կապ ունենալու յոյսը ընդմիշտ կորցրինք։

Չը տեսնված հրդեհ էր. մեր եռանկիւնի պարսպի երկու անկիւնում կրակը զարհուրելի կերպարանք էր ստացել, մանաւանդ որ այրվում էր Նօբէլի մէկ ֆօնտանի հորը. մնում էր ազատ երրորդ անկիւնը, որը կազմում են մեր կազարմաները և միւս բնակարանները. այդ անկիւնը կպած է խճուղու ճանապարհին՝ դէմ առ դէմ Ասադուլլաևի և Մուսա-Նագիևի նաւթահանքերին, և ահա այդ անկիւնից սկսեցին սաստիկ անհանգստացնել մեզ Թուրքերը։

Տեսնելով, որ հրդեհը մեծ վտանգ է սպառնում, «Փիթօյեան ընկ.» բանւորները, գլուխ առած իրանց բարձր դիրք ունեցող ծառայողներից մէկին, որը այդ «դերում» դեռ ևս չը պիտի լինէր, և շրջապատված պահապան զինւորներով, չւում են դէպի ամբուլատօրիան՝ անցնելով մեր մօտով։ Մեր հարցին՝ «Ինչո՞ւ անցնում էք մեզ պ...»—պատասխան ենք ըստանում—«Չէ՞ք տեսնում հրդեհը»։—Բայց մենք ձեզ սպասում էինք մեզ մօտ...—«Չենք կարող»։ «Դէ՛, որ այդպէս է՝ ձեզ պատշաճ է ձեռներդ դատարկ ու ծալած գնալ... ահա այսպէս... բարի ճանապարհ։»

—Տղէ՛րք. «Մանթաշեան ընկ.» հարևան կառավարիչը չեկա՞ւ իր բանւորներով։—«Ոչ, չը կայ»։—Հա՛, երևի նա էլ մի ուրիշ ճանապարհով է անցել գնացել, ուրեմն՝ միայն մե՛նք ենք մնացել բաժանցիների ճանկերում։ Դէ՛, որ այսպէս է, աւելի եռանդով պաշարվեցէք և բոլոր դռների յետևը քարէ պատ քաշեցէք. լսո՞ւմ էք, իսկոյն և եթ կատարեցէք այդ։

Այդ ժամանակ լսում եմ՝ «գալիս են, գալիս են Մանթաշեանի կառավարիչը և իր ընտիր բանւորները»։ «Բացէ՛ք, թո՛ղ մտնեն»։—Եղբայր, ինչո՞ւ այդպէս ուշ, ինչո՞ւ այնպէս փոքրասիրտ են մարդիկ, ինչո՞ւ մինչև «այո՛» խօսքը արտասանելը չեն կշռում իրանց բնաւորութիւնը, իրանց կամքի ոյժը. չէ՞ որ այդ հեշտ և քաղցր արտասանվելիք «այո»-ն ծանր բեռը կը դնէ իրանց վրա և որ չը կատարելը մեծ վտանգի կենթարկէ ուրիշներին։ Ինչ և իցէ, դրա մասին խօսելը այժմս ժամանակը չէ, երևի հանգամանքները թոյլ կը տան հան-

դէպքերը, հայութիւնը ամբողջ Անդրկովկասում փաթաթված է ինչ-որ դժոխային ցանցերի մէջ և նա մի ինչ-որ զգուելի ոյժի, ինչ-որ մի սատանայական ծրագրի իրագործման համար առաջ քաշված քաւութեան նոխազ է։ Մեր գոյութեան հարցը ամբողջովին կախված է այն բանից, թէ ինչպէս կը կարողանանք մենք բաց անել, մերկացնել մեր դէմ լարված ինտրիգը։ Հայերը ջնջվում, վերջին աղքատութեան դուռն են հասցնվում և միևնոյն ժամանակ մեղաւոր են հրատարակվում աշխարհի առաջ։ Կրկնվում է 1895—1896-ի համիդական բէցէպտը։ Միացնենք մեր բոլոր ոյժերը, մեր բոլոր կարողութիւնները, որպէս զի աշխարհին կարողանանք բացատրել զուտ ճշմարտութիւնը—միակ բանը, որ կարող է մեր մխիթարութիւնը լինել այս արեան և արտասունքների օրերում...

*

Կիրակի, օգոստոսի 25-ին, Թիֆլիսում լոյս տեսաւ «Արշալոյս» օրաթերթի առաջին համարը։ Հայոց պարբերական մամուլի մէջ մի անուն էլ աւելացաւ։ Առաջին հարցը, որ տալիս է ընթերցողը մի նոր թերթ տեսնելիս, այն է լինում, թէ ինչ պիտի լինի այդ նորածինը, ինչ ուղղութեան պիտի հետևէ, ինչ գոյն, ինչ դաւանանք պիտի ունենայ։ Մենք առ այժմ չենք կարող ընթերցողին մի ամփոփ յանձնաբարութիւն տալ «Արշալոյսի» մասին, հիմնվելով առաջին համարի վրա։ Մնում է դիմել խմբագրական credo-ին։ Նոր թերթի խմբագրութիւնը յայտարարում է թէ իր նպատակը լինելու է

ընթերցանութեան թարմ և օգտակար նիւթ մատակարարել հայ ընթերցողներին՝ արծարծելով յառաջադիմական լուսամիտ գաղափարներ, բացատրելով ընթացիկ կեանքի երևոյթները, հասարակական պէս-պէս հոսանքներն ու հրատապ հարցերը և այդ բոլորի միջոցով նպաստել հայ ազգի զարգացմանն ու քաղաքակրթութեանը։

Լրագիրը շատ ծանր է գտնում իր վրա վերցրած այդ կոչումը։ Բայց յոյս ունի, որ հասարակութեան «լաւագոյն մասը» իր հետ կը լինեն, «թարմ և գիտակից» ոյժերը իրան աջակից կը հանդիսանան։

Աջողութիւն ենք ցանկանում...

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԽՆԴԻՐ

—

Օգոստոսի 2-ին Բարձրագոյն Ուկազը վերադարձնում է հայ լուսաւորչական եկեղեցիներին, վանքերին, մենաստաններին և հայ եկեղեցական-ծխական դպրոցներին 1895 և 1903 թւականներին դրանցից խլված բոլոր կալուածքները և գումարները։ Հայ համայնքին, հայ հասարակութեան մինչև օրս անյայտ են խլված կալուածների և գումարների թէ քանակը և թէ դրանց ինչ տեսակի լինելը։ Դրա մասին բացակայում են պաշտօնական այնպիսի տեղեկութիւններ, որոնք մատչելի լինէին մամուլին և հասարակութեանը։

1903 թւականին էջմիածնի Սինոդին ուղղած գրութիւնս, որով ես ցանկանում էի մանրամասնօրէն և վաւերաթղթերի հիման վրա՝ ծանօթանալ և ուսումնասիրել եկեղեցապատկան գոնէ անշարժ կալուածքների փաստական և իրաւատիրական դրութեան հետ, հանդիպեց կանցելեարական դժուարութիւնների և այսպէս թէ այնպէս ինձ անհնար եղաւ, որպէս ուսումնասիրողի, ծանօթանալ մեզ համար այժմ և միշտահագին գործնական նշանակութիւն ունեցող նիւթի հետ։

Բայց այսուհետև, երբ համաձայն Բարձրագոյն Ուկազի, վերադարձվելու են վանքերին, եկեղեցիներին, դպրոցներին պատկանող կալուածքները, անկասկած հնարաւորութիւն կայ ցուցակագրութեան համաձայն ունենալ էջմիածնի Սինոդին յետ դարձված կալուածքների մանրամասն ցուցակը. ուստի անհրաժեշտ է, որ գոնէ անշարժ կալուածքների մասին հայ համայնքը ունենայ տպագրված մի ցուցակ էջմիածնի կողմից պաշտօնապէս հրատարակված։

Այդ ցուցակը մի կողմից կը պարզէ հայ համայնքին թէ ո՞ւր, ինչքան և ինչպիսի կալուածքներ ունի հայ եկեղեցին ևապա՝ այդ ցուցակը կարող է ծառայել որպէս նիւթ հայ տնտեսագէտների համար մամուլի միջոցով իրանց կարծիքը յայտնելու, թէ գոնէ այսուհետեւ ինչպէս պէտք է շահագործել այդ կալուածքները, որպէս զի հնարաւոր լինի ապահովել կալուածքներից ստանալիք եկամուտների այնպիսի մի գումար, որով թէ հայ վանքերն ու եկեղեցիները և թէ նոր բացվելիք դպրոցները կարողանային ապահովել իրանց գոյութեան համար նիւթական ամենաբարձր եկամուտը։ Մենք կարծում ենք, որ մօտ ապագայում էջմիածնում կը կազմակերպվի հմուտ, մասնագէտ անձերից կազմված մի մասնաժողով, որը և կը զբաղվի Բարձրագոյն Ուկազով վերադարձրած հայ եկեղեցական-դպրոցական կալուածքների և գումարների խելացի շահագործութեան առաջնակարգ նշանակութիւն ունեցող հարցով։

Ժամանակ է դառն և ծանր դասից օգտվել... Դա շատ լուրջ և ժամանակակից մի խնդիր է, որի վրա դարձնում ենք էջմիածնի ուշադրութիւնը։

Գիւղատնտես Ա. Աթանասեան։

Մօզդօկ.

ԱԿՆԱՏԵՍԻ ՊԱՏՄԱԾՆԵՐԻՑ

(Բալախանու դէպքերը)

—

Շուշու արիւնալի դէպքերի լուրն առնելուն պէս, Նաւթադաշտի բոլոր հայերը խսկոյն հասկացան, որ առանց այն էլ չափազանց ձգված թելը կտրվելու է... Ամեն մարդ սկսեց պատրաստվել դիմադրելու Թուրքերի յարձակման։

Ես ապրում էի Բօղբօղայի թաղում, Միրզօյեվների Նաւթահանքում։

Օգոստոսի 21-ին կամ 22 ին, լաւ չեմ յիշում, մեր բնակավայրի և Բալախանի գիւղի միջավայրում սպանվեց մի կազակ, որի հրացանը (վինտովկա) տարել էին մարդասպանները։ Մեր մասի Թուրք պրիստաւը լուր տարածեց, որ Միրզօևի հանքի հայերն են սպանել կազակին և հրացանը խլել։ Հազիւ մի քանի ժամ անցած, երբ սպանվածի ընկեր կազակը փախել ու լուր էր տուել օֆիցերին, մեր հանքի կենտրոնական վարչութեան պարսպապատ բակը մտաւ մի կազակ-օֆիցեր 30-ի չափ կազակներով և սկսեց սաստիկ հայհոյել մեզ բոլորիս ու պահանջել իր կազակի հրացանը։ Այդ ժամանակ առաջ եկաւ սպանվածի ընկերը և յայտնեց, որ իր ընկերոջը սպանել են Թուրքերը Բալախանի գիւղի մօտ և գնդակը եկաւ Բալախանի գիւղից։ Օֆիցերը, լսելով ճշմարտութիւնը, իր կազակներով սլացաւ Բալախանի գիւղը։ Դեռ գիւղ չը հասած՝ նա հանդիպեց վերևում յիշված Թուրք պրիստաւին, կատաղի հայհոյանքներ թափեց նրա գլխին, որ համարձակվել է իրան խաբել ու մոլորեցնել, յետ առաւ նրա առաջնորդութեան տակ դրած 15 կազակներին և հեռացաւ։

Դրանից մի քանի րոպէ հազիւ անցած, եկաւ Շիրվանեան գնդի գնդապետը, բայց հազիւ մի քանի րոպէ կանգնել կարգադրութիւններ է անում, յանկարծ Բալախանի գիւղի կողմից մի գնդակ եկաւ և անցաւ նրա գլխարկի մօտով։ Մինչ այդ գնդապետը եկել մեզ էր մեղադրում իբր խառնակիչներ, Թուրքերի վրա յարձակողներ, սակայն եկած գնդակը խսկոյն փոխեց նրա համոզումը։ Գնդապետն անմիջապէս հրամայեց իր զինւորներին զալպ տալ Բալախանի գիւղի մօտ հաւաքված ահագին Թուրք ամբոխի վրա։ Մենք լուսամուտներից նկատեցինք, որ մի քանի հոգի գետին գլորվեցին, իսկ մնացածները փախան գիւղ։

Գնդապետը հեռացաւ, մեզ մօտ թողնելով հազիւ 15 զինւոր։ Թուրքերը նորից հաւաքվեցին և մի երկու անգամ սարսափելի զալպ տուին զինւորների վրա, որոնք փախան մտան մեր բնակարանների վերին յարկը և մեր հայ-կամաւորների հետ միացած, սկսեցին կատաղի հարուածներ հասցնել Բալախանի Թուրք ամբոխին, որն ուզում էր պաշարել մեզ և կոտորել։

Մեր գնդակներն այնքան ուղիղ ու ճշտակի էին գնում, որ շուտով սարսափ ընկաւ Թուրքերի մէջ. բոլորը փախան, ամբոխը ցրվեց և մտաւ իր անկյունը։ Երկու օր շարունակ զինւորներն ու մեր հայ կամաւորները կռիւ էին մղում Թուրքերի դէմ։

Մեր հանքում ծառայում էին բազմաթիւ համշարիներ, որոնց վերաբերմամբ մենք բոլորովին ջենտլմէն գտնվեցինք։ Նրանց յայտնեցինք, որ ազատ են, կարող են հեռանալ, կարող են մնալ, գնալ-գալ—նրանց ոչ ոք չի համարձակվի ձեռք տալ։ Եւ այդպէս էլ եղաւ. մեր բոլոր պարսիկ կամ համշարի բանւորներին ոչ մի մազ վնաս չը հասաւ։

Երկու օր միասին, կողք-կողքի կռւելով, մենք շատ մտերմացանք ռուս զինւորների հետ։ Կարծես ընդհանուր երկիւղը, մեզ բոլորիս մահ սպառնացող Թուրք ցեղի սարսափը մեզ եղբայրացրեց. մենք նրանց փամփուշտներ տուինք, նրանք յոգնած ժամանակ իրանց հրացանները մեզ էին տալիս նետելու։

Եւ մի՞թէ այդպէս չը պէտք է փրկվի Կովկասի կուլտուրան սպառնացող մոնղոլական վտանգից... Դա է միակ ուղին։

Ս. Մ.

(Կը շարունակվի)

ԿՈՏՈՐԱԾԸ ՇՈՒՇՈՒՑ

—

Օգոստոսի 25-ին

Երէկ կէսօրից յետոյ եկաւ նոր նշանակված գեներալ-նահանգապետ Տօկաշվիլին։ Այսօր առաւօտ էլի նոր զօրք եկաւ—300 մարդ։ Հրամայված է, որ ում ձեռք զէնք տեսնեն՝ խլեն։

Քաղաքը դեռ անկերպարան դրութեան մէջ է։ Բազարը չէ բացվում. եղած—չեղած խանութները դեռ նոր են բարեկարգում։ Գիւղի նման թաղերումն ու փողոցներումն են միս մորթում։ Մթերք չը կայ։ Ջուրը բացվեց։

Ամարասը Թուրքերի ձեռքումն է։ Նրանց մի մասը վանքումն է բանակ դրած, միւսը Խաղաղում։ Վանքը կողոպտել, բոլորովին դատարկել են, մասունքները տարել և միջի հայերին կոտորել. վանահայրը փախել է Շուշի։ Վանքի չորս կողմի շինութիւններն այրել են, իսկ տաճարը պղծել։ Թուրքերն այդտեղից յարձակումներ են գործում հայ գիւղերի վրա, բայց յետ են մղվում հայերից. Նրանց մէջ է և մի հայ—Մանաս-բէկ Մելիք-Շահնազարեան, որ Թուրքերի հետ միացած օգնում է նրանց ի վրէժ իր թշնամի ազգականների։ Լուր հասաւ, որ Ղարսկաստանից հազար ձիաւոր են անցել սահմանը և ապստամբութիւններ են անում. գեներալ-նահանգապետը մի հարիւրակ կօզակ ուղարկեց դէպի Կարաբուլաղ նրանց յետ դարձնելու։

Եւլախի ճանապարհը դեռ չէ բացվել. ամբողջ տարածութիւնը բռնված է Թուրքերով։ Եկած զօրքերը սարսափով են յիշում Աղդամում զինված անհամար ձիաւորների կատաղի դրութիւնը։ Ամարանոցաւորները և ուսանողները կապվել մնացել են։ Նրանք ներկայացան գեներալ-նահանգապետին և խնդրեցին երթևեկութեան ապահովութիւն. բայց քանի որ Թուրք խուժանի կատաղութիւնը չէ նստել՝ դեռ ոչինչ յուսալ չէ կարելի։ Փոստի երթևեկութիւնը շատ անկանոն է։ Եւլախից Շուշի վեց օրումն է գալիս Թիֆլիսի լրագիրը. գնացքն էլ, ի հարկէ, նոյնպէս։

Գեներալ-նահանգապետը ընդունեց հայ և Թուրք պատգամաւորներին։ Նա դատապարտեց անցեալների սխալ քաղաքականութիւնը, որից ստիպված ժողովուրդն ընդունել է կեանքի այնպիսի կերպարանք, և մեղադրեց Թուր-

---

դիպչելու էրար։

Այդէն մենք վաստակեցինք մի վիրաւոր, որին հարկաւոր էր խնամել, վէրքը կապել, նախօրօք տեսած պատրաստութիւնների շնորհիւ։ Գնանք և մեր պաշտպանութեան համար մտածենք։

Կշռադատելով բոլոր հանգամանքները և տեսնելով, որ մեր մասին արտաքին աշխարհը հազիւ թէ մտածէ, մտածեցինք ելք գտնել դէպի ազատութեան ճանապարհը։ Վճռեցինք նամակ գրել ոստիկանապետին և մի ծառայող լեռնականի միջոցով հասցնել նրան. բայց այդ հաւատարիմը երկու ճանապարհով փորձ արեց անցնել՝ երկուսումն էլ արգելք գտաւ։ Ինչպէ՞ս անենք...

Երեկոյեան ժամը 6-ն էր, տեսնում ենք Ռամանի գիւղից դէպի մեզ գալիս են կօզակները, թւով 10 հոգի. դրանք պոստը թողնող կօզակներն են։ Ահա մօտենում են մեզ։ «Պ. կառավարիչ, խնդրենք, որ մեզ պահեն այստեղից. ո՞ւր որ էլ լինի, միայն թէ դուրս գա՛նք այստեղից»։—Սպասեցէք, սպասեցէք, թողէք խօսեմ նրանց հետ. ահա պատուհանը—այստեղից կը խօսեմ, պատասխանում եմ ես։

—Здравствуйте, ребята, куда такъ?

—Въ казармы, отдыхать.

—А въ Раманахъ осталось еще изъ васъ?

—Нѣтъ.

—Гдѣ же ваши казармы.

—У полицейскаго правленія.

—Сопровождайте насъ туда, мы васъ поблагодаримъ.

—Пойдемте, а то кромѣ васъ никого не осталось.

—Прошу во дворъ.

Տեսնելով, որ բակում 200-ի չափ տղամարդիկ, կանայք, փոքրահասակներ խմբված են, կօզակները հրաժարվում են մեզ ուղեկցելու. չեն վստահանում իրանց փոքրաթիւ խմբի վրա, մտածելով, որ անփորձ չեն կարողանայ հասցնել ցանկացած տեղը։

—Ինչո՞ւ այդպէս, մի վախենաք, մենք էլ կօգնենք ձեզ։

—Ոչ, ոչ, կարող ենք մի մասը տանել միայն։

—Այդ պայմանով ոչ ոք այստեղից դուրս չի գայ։

«Պ. կառավարիչ, դուք գնացէք, լսում եմ ձայներ, անձամբ դուք դիմեցէք ոստիկանապետին և յիշեցէք, որ այստեղ պաշարված մարդիկ կան։ Ձեր գնալը աւելի էական հետեւանք կունենայ, իսկ մենք կը դիմանանք մինչև ձեր վերադառնալը»։

—Տղերք, թէև ես վճռել էի այստեղից վերջինը հեռանալ, բայց ձեր խօսքերը հակառակն են ասում ինձ։

—Ո՛չ, ո՛չ, մենք խնդրում ենք, որ դուք անպատճառ գնաք. եթէ մենք կազատվենք այստեղից՝ միայն ձեր անձամբ գնալովը կը լինի այդ. իսկ եթէ այդպէս էլ չը կարողացաք նըպատակին հասնել, ուրեմն առանց այդ էլ մեզ վիճակված է զոհ գնալ։

Մտածեցի որ ճիշտ է՝ հեռախօսով խնդիրքս ոստիկանապետի կողմից չը կատարվեց, նամակս չը հասաւ նպատակին, էլ ոչ մի պիտի մտածէ մեզ համար։—Դէ՛, տղերք, ցտեսութիւն, իմացած եղէք, որ երթալս ինձ համար ազատվել չէ (գուցէ դեռ չը հասած գնդակի զոհ եղայ), այլ մի մեծ բարոյական պարտականութիւն, որի չը կատարելը ինձ մահ պիտի

պատճառէ, աշխատեցէք աւելի եռանդով գործել, քաջ պաշտպանվել։

Անվտանգ հասնելով ոստիկանատուն, Սարունչի, ես խնդրեցի անկախ և կախում ունեցող անձնաւորութիւններից մինչև ժամը 11-ը գիշերվայ (ի հարկէ ընթերցողին հասկանալի կը լինի, թէ ինչպէս ես այդ հիմնարկութեան մէջ ժամանակ անցկացրի 5 ժամ), երբ աջողվեց ուղարկել միայն 17 կօզակներ Ռամանի, որ սրանք գոնէ կտրեն բամանցիների ճանապարհը դէպի մեր բնակարանները, իսկ յետոյ ժամը 3-ին մօտ, երեքշաբթի, I մասի պրիստաւ պ. Ռուդենկօն անձամբ 11 կօզակներով ճանապարհվեց այնտեղ և առաջիններին հետ միասին դուրս բերեց բոլորին անփորձ մինչև ոստիկանութիւնը, որտեղից երեքշաբթի առաւօտեան ճանապարհվեցինք երկաթուղով քաղաք, որ կրկին ենթարկվենք նոյն հալածանքին։

Իմ հեռանալուցս յետոյ դէպի ոստիկանատուն և մինչև օգնութիւն հասնելը 9 ժամվայ ընթացքում պաշարվածները սաստիկ գնդակահարութեան են ենթարկվում, բայց շնորհիւ բռնած դիրքերի՝ միայն մի վիրաւորեալ են ունենում։ Թուրքերը գիշերվայ խաւարի տակ մօտենում են պատուհանին, բնակարանիս գլխաւոր դըռանը և նաւթ սրսկելով՝ աշխատում են հրդեհել տունը, բայց տղերքը ժամանակին հանգցնում են ջրով և գնդակահար անում յանդգնողին։ Յետոյ փողոցի միւս անկիւնի հակառակ պատի մէջ աշխատում են ծակ բանալ, որ հրդեհաշէջ մեքենայով նաւթ թափեն շինութեան վրա ու հրդեհեն. այդ էլ չէ աջողվում։ Խմելու ջուրը արդէն վերջացել էր (այդ օրը Թուրք ջրաբերը չէր եկա-

ցել), ուտելու հացն էլ նոյնպէս, թէև ալիւրի պաշար ունէինք։ Այդպէս էլ թողինք ու հեռացանք։ Ոստիկանատուն հասնելով՝ երկու թեթև վիրաւորվածներին ուղարկեցի նաւթահանքային գլխաւոր հիւանդանոցը. յոյս ունեմ շուտով առողջացած տեսնել։

Իսկ թէ ինչ կը պատահի մեր շինութիւնների հետ—պարզ է. առաջ խուժանները կը մտնեն ու կը թալանեն ամեն ինչ, մի ասեղ անգամ չեն թողնի, ամեն մէկը իր բաժինը կը ստանայ, իսկ հրդեհի բաժինը կը մնան շինութիւնները։

Այդ վիճակին ենթարկվեցին աչքիս առաջ «Փիթօյեանի և ընկ.» շինութիւնները Ռամանի, երբ դեռ սրանք 50 քայլ հեռաւորութեան վրա էին։ Ճանապարհին էլ՝ Սաբունչի սարը բարձրանալիս՝ բոլոր նաւթահանքերը մատնված էին հրդեհի, որ դեռ այժմս էլ շարունակվում են այրվել։

Ինժ. Ալ. Ազամեան

II

Օգոստոսի 25-ին

Գրում եմ աւերակների վայրերից և հաւատացնում, որ այսպիսի դրութեան մէջ ապրել միանգամայն անկարելի է. դուրս գալ այս դրութիւնից անպայման հարկաւոր է, բայց ի՞նչպէս և ի՞նչ ձևով... Բայց յամենայն դէպս՝ մի ելք կայ և այս կէտում, կարծում եմ, կը կենտրոնանան բոլորը։ Թողնելով այդ ելքի բանաձևը, ես կանցնեմ բուն խնդրին, կը տամ ընթերցողներին այն իմ տպաւորութիւնները, որ հանել եմ այս քանի օրվայ ընթացքում արիւնոտ վայրից...

Բազում, այս արիւնոտ վայրը, որից միայն և միայն արեան հոտ է փչում, անասելի

քերին, որ տասնեակ տարիներ շարունակ զինվում են անմիտ կերպով։

Նորագոյն տեղեկութիւններից երևաց, որ հայերից սպանված, վիրաւորված և կորած են քաղաքումս ընդամենը 127 հոգի, իսկ զօրքից սպանված և վիրաւորված են 12 հոգի։ Թուրք զոհերի ճիշտ թիւը յայտնի չէ. ասում են 600, բայց այդ թիւը ստուգութեան շատ կարօտ է։ Դալ ձեալ մի թուրք ինձ պատմեց, որ իրանցից սպանվել են 93 հոգի և վիրաւորվել 50։ Բոլոր այրված տները 385 են, որոնցից 20 թուրքի։

Տ.

ՆԱՄԱԿ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐՈՊՕԼԻ ԳԱՒԱՌԻՑ

Քեաֆթարլի, օգոստոսի 23-ին

Այժմ, երբ եկեղեցական ծխական դպրոցների համար ուսումնարանական յանձնաժողովը ծրագիր է կազմում, բարոյական պարտքս եմ համարում իմ, երբև գիւղական ուսուցչի՝ խորհուրդներս ասել միայն գիւղական դպրոցների վերաբերմամբ։

Ծանօթ լինելով Ալէքսանդրօպօլի գաւառի և Կարսի նահանգի բոլոր գիւղերի հետ, չեմ կարող ծածկել այս ճշմարտութիւնը, որ ոչ մի գիւղ իր սեփական միջոցներով չէ կարող պահել իր համար կանոնաւոր դպրոց, եթէ միայն չը պահէ տիրացուական դպրոց։ Իրաւունք եմ համարում գիւղերի մասին գրել հէնց այն պարզ պատճառով, որ Ալէքսանդրօպօլի պատգամաւորների թւում, որոնք մասնակցելու են Թիֆլիսում ուսումնական յանձնաժողովի նիստերին, չը մտաւ մի գիւղական ուսուցիչ, որ կարողանայ յանձնաժողովին պարզել գիւղերի և նրանց դպրոցների վիճակը։

Ես 1891, 1892, 1893 թուականներին ծառայել եմ եկեղեցական դպրոցներում և ծանօթ եմ այն բոլոր դառնութիւնների հետ, որ տեսնում էր ուսուցիչը այդ դպրոցներում։ Այդ ժամանակ քիչ թէ շատ կանոնաւոր դպրոցները պահվում էին այսպէս։ Եկեղեցին բաց էր թողնում դպրոցին տարեկան ծախսի մի մասը, միւս մասը լրացվում էր աշակերտների թօշակներից. այս երկու աղբիւրներից կազմվում էր այնպիսի մի խղճուկ գումար, որ ուսուցիչը ստանում էր տարեկան ամենաշատը 200 րուբլի, իսկ շատ տեղեր աւելի պակաս։ Գլխաւոր դժբաղդութիւնը ուսուցչի իր ռոճիկը ստանալու մէջն էր։ Եկեղեցին չէր ունենում միջոց իր ժամանակին վճարելու ուսուցչին ռոճիկ, լսկ աշակերտներից ռոճիկ ստանալը հոգաբարձուների միջոցով միանգամայն անհնար էր և այսպէս գիւղական ուսուցիչը մնում էր երկար ժամանակ կօպէկի կարօտ։

Ես շատ դէպքեր գիտեմ, որ ամբողջ տարին ուսուցիչը ռոճիկ չէր ստանում, նրան հոգաբարձութիւնը առաջարկում էր թանգ գնով եկեղեցու ցորենը և եկեղեցու յոգնած արտերը ռոճիկի տեղ, որ նա ցանէ իր օգտին. ստիպված է եղել խեղճ ուսուցիչը ցանել, իրանից ծախս անել հողը մշակելու համար, իսկ աշնանը մնացել է դատարկաձեռն։ Գիտեմ դէպքեր, որ հոգաբարձութիւնը ուսուցիչ հրաւիրելիս առաջարկել է արտօնութիւն ունեցող ուսուցչին տարեկան 100 րուբլի վարձ, առարկելով, որ մի մշակը ստանում է տարեկան 40 րուբլի վարձ, իսկ ուսուցիչը թող ստանայ երեք մշակի վարձ։ Կարծիք չը կայ, որ գիւղական հոգաբարձութիւնը ուրիշ կերպ չէ կարող վարվել, երբ չէ հասկանում կանօնաւոր դպրոցի անհրաժեշտութիւնը և չունի խսկապէս միջոց այդպէսի դպրոց պահելու։

Վեհափառ Կաթողիկոսի հաստատած ուսումնական յանձնաժողովի հոգսերից գլխաւորը պէտք է լինի այն, որ նիւթական օգնութիւն ցոյց տրվի գիւղերում դպրոց բաց անելու և այդ օգնութիւնը պէտք է հասցնէ էջմիածինը։ Անհրաժեշտ է ուսուցիչներին կանօնաւոր ռոճիկ տալու համար կազմել գաւառներում ֆօնդ, իսկ գիւղերը կարող են իրանց դպրոցական փողերը երկու նուազ յանձնել այդ ֆօնդին. ուրիշ կերպ դժուար է գիւղերում դպրոց բանալ կամ պահել։

Ա. Մալտիրոսեան

ՆԱՄԱԿ ՇՈՒՇՈՒՑ

Օգոստոսի 25-ին

Երեքշաբթի, ամսիս 16-ին, Թուրքերը սպանեցին պաշտօնաթող դատաւոր Լունեակինին, իսկ քաղաքից դուրս մի կարադալասինցու՝ վերցնելով նրա հրացանը և 800 ր. դրամ, իսկ նրա ընկերների 4 հրացանները։ Լուրը իսկոյն քաղաք հասաւ եւ հայ երիտասարդութիւնը այլ ևս համբերել չը կարողանալով այդ անլուր բարբարոս գազանութիւններին, իսկոյն դիմեց քննութիւն կատարելու, բայց քաղաքից դեռ չը հեռացած, սկսվեց քաղաքիս սոսկալի հրացանաձգութիւնը և կոտորածը։

Երեկոյեան ժամը 4-ն էր։ Իսկոյն բոլոր խանութները փակեցին և տներում դարան մըտան, կարծելով որ, մի քանի ժամից կը հանդարտվի. բայց ո՛ւր. ժամերը օրեր դարձան և տևեցին մինչև շաբաթ երեկոյեան 4 ժամը—ճիշտ 4 օր ու գիշեր անդադար և ինչ հետևանքներով…

Ով քաղաքիս ծանօթ է, նա գիտէ, որ քաղաքս բաժանված է երկու թաղերի—հայերի և Թուրքերի—և մեզ մօտ ոչ թէ կոտորած էր, այլ ուղղակի սոսկալի կռիւ, որպէս գի վերջ դրվի քաղաքի մի ազգութեան…

Անպատմելի կսում էր և հայ երիտասարդութիւնը քաջարի կերպով, դիրքերը բռնած կը գանէիր և ուսանողին և ծերերին և հարուստին և արհեստաւորին և քնքոյշ սեռին՝ կուրծքը փամփուշտով զարդարած…

Երկու օր յաղթանակը մեր կողմն էր, ամսիս 18-ին սկսվեց հրդեհը։

Հրդեհը մեզ ուժասպառ արեց. կրակը լափեց անխնայ մեր լաւ հարուստ և մեծ շինութիւնները և երէկվայ մեր հարուստին այսօր աղքատ չքաւոր դարձրեց։ Հրդեհը սկսվեց Մելիք-Շահնազարեանների տնից և ոչնչացրեց բոլոր տները՝ թատրօնը, դուման, հայոց երկու բազարը, գիմնազիական հիւանդանոցը, քարավանսարան, մինչև 200 տուն և խանութներ։ Վնասը հինգ միլիօնի է հասնում…

Կրակեցին եւ վերևի Թուրքերի տները. երկու մասում եղած էին գերիներ, որոնց հետ շատ աղնիւ կերպով էին վարվել։

Շաբաթ առաւօտեան, երբ հայերը սկսեցին ռումբ արձակել, իսկոյն Թուրքերը սկսեցին հաշտութիւն խնդրել, որը և կայացաւ, և Թափօրը Աշօտ եպիսկոպոսի, մօլլաների և ականաւոր հայ և Թուրքերի ու գիմնազիական երաժշտութեամբ պատեց քաղաքը հաշտութիւն յայտարարելով… Մի շաբաթ է պօստի հաղորդակցութիւնը կտրված է, իսկ հեռագիրը միայն դաշտայէն է բանում, միայն Թիֆլիսի հետ… Սպանված և վիրաւորված հայերի թիւը 100-ի է հասնում, Թուրքերինը եռապատիկ։ Սպանված է Մարգարէ Ժամհարեան և Հ. Հաղլաթեան…

Ամսի 17-ին այստեղ հասաւ փոխ-նահանգապետը։ Բայց անօգուտ։ Երէկ եկաւ Շէյխ-ուլ-իսլամը, իսկ այսօր կը հասնի զօրքը.. աւերակները դիտելու։ Կը սկսվի գաղթականական կեանք։ Վերականգնել Շուշին անկարելի է… Շուտափոյթ օգնութիւն անհրաժեշտ է։ Ընտրված է մասնաժողով։ Թարթար, Աղդամ, Ամարաս, Գօրիս շարունակվում է։

Արցախեցի

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Մշակի» ներկայ համարը բաղկացած է $1^1/_2$ թերթից։

—

Կիրակի, օգոստոսի 28-ի երեկոյեան, սկըսվեց հայ-ուսուցիչներից ընտրված պատգամաւորների, հրաւիրված մանկավարժների և նախկին թեմական տեսուչների խառն նիստը Վեհափառ Կաթողիկոսի հաստատած դպրոցական յանձնաժողովի հետ միասին։ Նիստին ներկայ էին 24 հոգի ընտրեալներ։ Հրաւիրված էին իբր մանկավարժներ պ. պ. Ս. Մանդինեան, Յ. Միրաքեան, Ռաշմաճեան, իբր հին թեմական տեսուչներ՝ պ. Ղ. Աղայեան և Մ. քահ. Մելեան, իբր դպրանոցների նախկին ու ներկայ տեսուչներ—պ. պ. Ա. Յովհաննիսեան, Ս. Բալադեան, Ս. Մալխասեան և այլն։ Դըպրոցական յանձնաժողովի կողմից նիստը բաց արեց պ. Ա. Քալանթարը, համառօտակի զեկուցանելով այդ յանձնաժողովը կազմվելու և նրա զբաղմունքների մասին։ Ժողովի նախագահ ընտրվեց պ. Ս. Մալխասեան, իսկ քարտուղար պ. Գ. Վանցեան։ Եղան մի քանի որոշումներ և ապա էական հարցերի քննութիւնը տեղի կունենայ հետևեալ նիստում։

—

Գեներալ-մայոր Ն. Ն. Շիլենկինը պրինց Նապօլէօնից ստացել է հետևեալ հեռագիրը. «Հաղորդում եմ «Մշակում» Մեսրոպ վարդապետի հաղորդած մի լուրի մասին իսկական տեղեկութիւններ եղածի վերաբերմամբ. Նախիջևանի գաւառապետի յանձնարարութեամբ՝ Ֆլօրենսկի պրիստաւը, 2 օֆիցէրի և 54 զինուորի հետ միասին գնացին Վայխիր գիւղը, յետ խլելու կողոպտած գոյքերը։ Վէյխիրցիները դիմադրութիւն ցոյց տուին, բայց և այնպէս գոյքերի մի մասը ուժով յետ խլեցին և տուին հայերին, բայց հայերը վախենալով զօրքի և դիմադրող Թուրքերի ընդհարումից և վայխիրցիների սպառնալիքներից, պաղատեցին պրիստաւին և օֆիցէրներին ձգադարեցնել գործողութիւնները և կենդանի դուրս հանել նրանց և բոլորովին հրաժարվում էին ցոյց տալ իրանց պատկանած իրերը, իսկ իրանց արդէն վերադարձված գոյքերը թողին գիւղում։ Մեսրոպ վարդապետին, որ խեղաթիւրել է փաստերը, յիշեցրի իմ հրատարակած պարտադիր կանօնները սուտ լուրեր տարածելու վերաբերմամբ։»— Ո՞րն է արդեօք Մեսրոպ վարդապետի աղաւաղած փաստը։ Ընդհակառակը, նրա հաղորդածն աւելի թոյլ է, քան Նորին Բարձրութեան հեռագրած սրտաճմլիկ փաստը։

—

Շահի Պետերբուրգ գնալու առիթով, մայրաքաղաքի լրագիրները հաղորդում են, որ օգոստոսի 22-ին, ցերեկվայ 3 ժամին, նախաճաշից յետոյ Գատչինօում, Շահը կը ժամանէ Պետերհօֆ։ Ցերեկով Շահը Կայսերական Ձմեռային պալատում կընդունէ դեսպանութիւնը, Պետերբուրգում տպրող պարսիկների ներկայացուցիչներին, դիպլօմատիական մարմնի անդամներին և ուրիշ անձանց, կայցելէ Կայսերական դամբարանը, կանէ անհրաժեշտ այցելութիւնները և դեսպանատուն կերթայ ճաշի։ Օգոստոսի 23-ին նշանակված են Պետերհօֆում ընտանեկան ճաշ և կօնցէրտ, իսկ օգոստոսի 24-ին Շահի մեկնումը։ Պետերհօֆը, Բալտիական երկաթուղու կայարանը և Շահի գնալու ճանապարհի վրա ուրիշ տներ զարդարված էին պարսկական դրօշակներով։ Օգոստոսի 22-ին պարսկական դրօշակներով կը զարդարվի և Պետերբուրգը։

—

Գօրիում օգոստոսի 27-ին երեկոյեան վախճանվեց իշխան Ի. Ամիլախվարի, որ փետրվարեան դէպքերից յետոյ նշանակված էր Բագուի գեներալ-նահանգապետ, իսկ վերջին շաբաթները զբաղված էր խաղաղացնելով Գօրուգաւառը։

—

Շուշու վնասված հայերի օգտին ստացանք. 1) Ալէքսանդրօպօլի հիւսն արհեստաւոր Մըկրտիչ Յովհաննիսեանից և Զուրաբ Միրզայեանից 20 ր., 2) Աղաբէգ Մութաֆեանից 3 ր.։ Ընդամենը 140 ր. 65 կ.։

—

Բագուի աղէտի զոհերի օգտին ստացանք

է մասնված բառիս բուն նշանակութեամբ։ Հայերը և Թուրքերը, երբև երդուեալ թշնամիներ, բաժանված երկու պատերազմական բանակի, կոտորում են, կողոպտում են մէկ մէկու։ Սակայն առանձին պարծանքով պիտի յայտնեմ, որ հայերը միշտ փախուստ են տուել և շարունակում են փախուստ տալ կողոպուտներից, հրդեհներից, թէպէտև այդ անելու նրանք միջոցներ շատ ունեն, որովհետև հայոց թաղում գտնվում են բաւականին թւով խանութներ և տներ։

Դրութիւնը սոսկալի է, ամբողջ Բալախանին և Բիբի-Հէյբաթը այրված են. ոչ մի վիշկա չէ մնացել, բացառութիւն չեն կազմում հրէաների և առհասարակ օտարազգիների նաւթահանքերն եւս։ Բանւորութիւնը այդ երկու շրջաններում կենտրոնացած է եղել այսպէս. կոտորածի հրդեհը սկսվելուն պէս Բալախանիում բանւորութիւնը բաժանվել է և դիրք է մտել պաշտպանվելու հետևեալ կէտերում. Բոմանիի բանւորները հաւաքվել են եղբ. Կրասիլնիկեանների գրասենեակի բակում, երկրորդ դիրքը եղել է Զաբրատ—Մանթաշեանի արհեստանոցը, երրորդը՝ Կասպիական ընկերութեանոցը և չորրորդը՝ Սաբունչի գիւղի նաւթարդիւնաբերողների ժողովի խորհուրդը։ Թողնելով նաւթահանքերը իրանց բաղդին, բանւորութիւնը դիրք մտնելով վերոյիշեալ կէտերում, կարողացել է ամբողջ երեք օր պաշտպանվել թուրք խուժանից, որը այրելով նաւթահանքերը, շրջապատել է հայ բանւորութիւնը և նպատակ է դրել նրան բնաջինջ անել։ Սակայն այդ նրան, խուժանին, մինչև այժմ չէ աջողվել, ամեն իր մի յարձակումից յետոյ նա ստիպված է լինում յետ նահանջել, որովհետև պաշտպանողութիւնը ուժեղ է լինում։

Այսօր երեք կէտերից, նաւթարդիւնաբերողների ժողովի խորհրդից, Բոմանիից և Կասպիական ընկերութիւնից բանւորութիւնը ստիպված է լինում մի կերպ անցնել քաղաք, որովհետև հակառակ պարագայում նրանց սպառնում է սովը, նրա հետ և մահը, որովհետև բանւորութիւնը կտրված է արտաքին աշխարհից։ Զաբրատին դեռ մնում են. ինչ կը լինի նրանց ճարը, Աստուած գիտէ…

Բիբի-Հէյբաթում բանւորները կենտրոնացած են հետևեալ կէտերում։ Միլով-Բայիլով, Մանթաշեան և Քալանթարեան արհեստանոցներում։ Սրանք նոյն դրութեան մէջ են, ինչ որ է Բալախանիում. սրանցից այսօր քաղաք անցան երկու դիրքերի բանւորները. Միլով-Բայիլով և Քալանթարեան. Մանթաշեանինը կրկին մնում են։

Քաղաքը… դժուարանում եմ խօսել այս մասին. խայտառակ, խայտառակ դրութիւն է այստեղ. սա կեանք չէ, սա թոյն է, որ գազանացած խեղդում է ամեն ինչ։ Առայժմ դեռ այնքան չենք մտածում, գալիք չարիքները դեռ յետոյ են։ Մենք պաշարված ենք, մեզ մօտ է գալիս ահագին թւով բանւորութիւնը. բոլորս քաղցած ենք, գետնախնձոր ենք ուտում, իսկ բանւորութիւնը, որ ոչ փող ունի և ոչ հաց, նա ինչ անէ. չէ՞ որ միայն հայ բանւորները թափվում են քաղաք, բոլորը կողոպտված, մերկ, քաղցած, անօթի, նրանք հաց են ուզում, նրանք ուտել են ուզում, նրանք բնակարան են ուզում, վերջապէս այդ բոլորի վրա թքած նրանք կեանքի, որը այնքան քաղցր է, պահպանութիւն են պահանջում։

Յովսէփ Տէր-Վարդանեան

—

Յ. Գ. Տողերս նոր էի վերջացրել, երբ փողոց թափվեցին հայ և թուրք ամբոխները, սակայն մեծ մասը թուրքեր էին. նրանց առաջնորդում էր քաղաքագլուխը, մի քանի միջին կարգի թուրքեր և Խատիսեանը. ամբոխը բղաւում էր «խաղաղութիւն, խաղաղութիւն»։ Բայց պէտք է կարծել, որ դա ֆէկտիվ խաղաղութիւն է, որովհետև երկու րոպէ չանցած թուրքերը իրանց թաղում սպանում են երկու հայի։

III

Օգոստոսի 26-ին, երեկոյեան 5 ժամ

Այսպէս է Բալախանին… Սկզբից մի փոքրիկ ազդանշան, յետոյ՝ մի քանի կարծես ստորերկրեայ ցնցումներ, քիչ յետոյ իրարանցում և Վեզուվը պայթեց հէնց այն ժամանակ, երբ ժողովուրդը նստած էր թատրօնի մէջ… ամեն ինչ վերջացաւ, այժմ հարթ հաւասար է նա. նոյնպէս է և Բիբի-Էյբաթը, դրանց մասին այլ ևս ո՛չ մի խօսք…

Տա՛ս, քսան և աւելի հազարանոց ամբոխը թափվել է քաղաքի գրասենեակների առաջ և սպասում է… Ընդունելութիւնը բաւականին գեղեցիկ է և մխիթարական. մշակներին օրական 50 կօպէկ հացի փող (ֆունտը 8 կօպ.) իսկ գրասենեակի ծառայողներին 1 րուբլի, ընտանիքաւորներին կրկնակի… ինչ կը լինի սրանց վերջը, մինչև ո՞ւր կը հասնէ այդ, չը գիտենք։

«Каспій» լրագիրը արդէն սկսել է քաղաքամասի պրիստաւների օգնութեամբ իր գործը… Հայերից ամեն օր բանտն են տանում խմբերով; իսկ թուրքերից և ոչ մի հատ, որովհետև նրանք պատուհաններից են խփում… չեն երևում… Մի փոքրիկ պայթում հայոց թաղում, և ամբողջ բակը խուզարկեցին. ինքնապաշտպանութեան վերջին զէնքը խլեցին… Սուտ է այն լուրը, որ իբրև թէ պարսկահպատակներից 50 հատ ընկել են հայերից. համշարիներին հայերը ո՛չ թէ ձեռք չեն տալիս, այլ մի քանիսին իմ ներկայութեամբ կայարանից անփորձ տեղափոխեցին թուրքերի թաղը. բայց որ այդ նոյն համշարիները Բալախանու կրակողն էին և թալանողը տեղացի զինված թուրքերի աջակցութեամբ, այդ էլ արդէն փաստ է…

Բալախանիում մեր կորուստը մի քանի հատի է հասնում, որից մէկին սաղ-սաղ այրեցին (Կոստանդին Տէր-Սարգսեան). այդ պարոնը չուզեց մեզ հետ գալ, պատճառաբանելով, որ թուրքերը իրան չեն սպանի։ Մի 8 տարեկան աղջիկ էլ փախցրել են «Մօսկովսկուց» (հօրն ու մօրը սպանել է տուել ինքը տանտէրը)։ Բացի դրանից՝ զէնքը ձեռներին մի երկու հատ էլ հազիւ լինեն «Ուսպենսկի» դիրքում ընկած, իսկ թուրքերին՝ թողնենք իրանք իրանց հաշիւ տալ…

Վերջին դիրքը այսօր տեղափոխվեց քաղաք (Զաբրաթ)։ Բալախանիում այլ ևս ո՛չ թէ հայ, այլ քրիստոնեայ չը կայ… (բացի Մանթաշեանի կառավարչից)։ Դիմադրութիւնը զօրեղ է եղել և սարսափելի ամեն մի դիրքումն էլ. թուրքերը այս անգամ փորձեցին հայերի ոյժը. տեսնենք… Ռուսաց եկեղեցու մօտ այրվում է Լալայեանի տունը. մանրամասը յետոյ…

Ա. Ջանեանց

կուշկայից պ. Աւշար Իշխանեանի միջոցով 350 ռուբլի։

—

Նովօ-Դուբովկա գիւղի (Կարսի շրջան) Մ. Շահպարոնեանի ձեռքով հաւաքած 14 ռուբլին «Մշակի» № 169-ում սխալմամբ տպված է 11 ր.։

—

«Մշակի» ներկայ համարի հետ ուղարկվում է Թիֆլիսի մեր բաժանորդներին «Կանոնադրութիւն Զեմստվային նահանգական և գաւառական հաստատութիւնների», Բարձրագոյն հաստատված 1864 թ. յունվարի 1-ին։

—

Ասում են, որ ապագայ մինիստրների կաբինէտը, որի առաջին մինիստր-նախագահը լինելու է Վիտտէն, նոյն ներկայ մինիստրական կօմիտէտն է մնալու, միայն թէ նախագահելու է Ս. Իւ. Վիտտէն։ Սակայն, ասում է ֆրանսիական «Temps» լրագիրը, մինիստրների կաբինէտը կը վերանորոգվի։ Կը վերանորոգվի նաև Պետական Խորհուրդը, որի կազմի մէջ կը մտնեն մի քանի նոր մարդիկ։

—

Օգոստոսի 31-ին Պետերբուրգում նշանակված նիստը, որին մասնակցելու են միմիայն ադմինիստրատիւ պաշտօնեաները, մտադրութիւն կայ ղոնիակ անել։ Նրա չեն թոյլատրել նաև լրագիրների թղթակիցներին։ Քննադատութեան առարկաները լինելու են այն թիւրիմացութիւնները, որոնք ծնունդ են առել Պետական Դումայի ընտրութիւնների առթիւ։ (Русь)

—

Բոլորովին հաստատ աղբիւրներից հաղորդում է «Пет. Газ.» լրագիրը, որ ֆինանսների մինիստր մօտ ժամանակներս հեռանալու է իր պաշտօնից։ Ասում են, որ նրան յաջորդելու է իր ներկայ օգնական Կուտլերը։

—

Օգոստոսի 27-ին Ախալցխա կայարանի մօտերը, գնացքի III կարգի վագօնում գնացողների վերաքննիչ իշխան Գ. Զ. Թումանովը հարցնում է առեւտրական կօնդուկտոր Նաասօն Գլօնտիից, որ գնում էր իբր համբորդ։ Ասում են, որ մի թիւրիմացութիւն պատահեց և Թումանովը ձեռքի ունեցածով խփեց Գլօնտիի գլխին և ապա ատրճանակ հանեց նրան խփելու, բայց Գլօնտին խլում է նրա ձեռքից ատրճանակը և խփում նրա ճակատին և սպանում։ Դիակը բերվեց Թիֆլիս, իսկ մարդասպանը ձերբակալվեց։

—

Գորիից հաղորդում են, որ օգոստոսի 26-ին այնտեղ սպանել են Գորու գաւառի կալուածատէր իշխան Լ. Ա. Ցիցիանովին։

—

Կիրակի, ամսիս 28-ին, Նորաշէնի ս. Աստուածածին եկեղեցում կայացած ծխականների ժողովում ընտրվեցին պ.պ. Լևոն Եսանգուլեան 40 ձայն, բժիշկ Արիստակէս Զարգարեան 38 ձ., Ալէքսանդր Բէյմիրեան 32 ձ., և Արտեմի Շահշիեան 23 ձ., որոնք Փոխարքայից հաստատված ժամանակաւոր կանոնների համաձայն երեցփոխ Ստեփան Մնացականեանի հետ միասին հաւասար իրաւունքներով կը կազմեն ծխական հոգաբարձութիւն։ Այդ հոգաբարձուների վրա, ինչպէս ասված է նոյն կանոնների 4-րդ կէտում, պարտականութիւն է դրվում հոգ տանելու պաշտամունքի թոյլատրելի հիմնելու դպրոցներ, հիւանդանոցներ, ապաստարաններ և այլ բարեգործական հաստատութիւններ։ Ծխականների թիւը 42 էր։

—

Շուտով Բօլգարիայի Ֆիլիպպէ քաղաքում կը հրատարակվի «Ռազմիկ» անունով հայերէն մի լրագիր, որի ժամանակաւոր խմբագիր նշանակված է թիւրքահայ յայտնի գրող Ռուբէն Զարդարեանը։

—

ԳԱՆՁԱԿԻՑ մեզ գրում են. «Ամսիս 24-ին, գիշերվայ ժամի 11—12-ին մեր քաղաքի առուսաբնակներում չորս զանազան կէտերում յանկարծակի հրդեհ երևաց. շուտով պարզվեց, որ այրվում են հայերի աղբիւնէ փշերը։ Ձեռք առած եռանդուն միջոցներ առաւ հրդեհի տարածման առաջը, որը շուտով հանգցրին։ Պահակախմբերի ալպուրջ հսկողութեան շնորհիւ մինչև լոյսը այլ ևս ոչ մի դէպք չը պատահեց։»

—

ՂԱԶԱԽԻՑ մեզ հաղորդում են, որ այնտեղ օգոստոսի 25-ին տեղի է ունեցել կալուածատէրերի խորհրդակցութիւն ընտրելու ներկայացուցիչներ այն գաւառական ժողովի համար, որ պէտք է զբաղվի զեմստվային հիմնարկութիւնների ծրագրի խնդիրներով։ Ընտրութիւններ կատարվել են և գիւղերում։ Այս օրերս պէտք է կայանայ և գաւառական ժողովի նիստը։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

26 օգոստոսի

ԲԷԼԳՐԱԴ, 27 օգոստոսի։ Թագաժառանգ արքայորդին հանդիսաւոր կերպով յայտարարվեց չափահաս և տրվեց նրան պօրուչիկի աստիճան։ Թագաւորը ներումն շնորհեց մեծութիւնը և կառավարութիւնը վիրաւորելու համար բոլոր դատապարտվածներին։ Արքայական ընտանիքին անդամները շքանշաններ ստացան։

ՄԻՆՍԿ, 27 օգոստոսի։ Վերջնականապէս վճռված է ամբողջ հիւսիս-արևմտեան երկրում մտցնել զէմստվօյի հիմնարկութիւններ լիակատար ծաւալով։

ԿԻԵՎ, 27 օգոստոսի։ Սեպտեմբերի 1-ին կը սկսվեն պետական քննութիւնները համալսարաններին կից յանձնաժողովներում։

ՍԻՄՖԷՐՕՊՕԼ, 27 օգոստոսի։ Բուխարայի էմիրը ուղևորվեց դէպի Կովկաս։

ԿԵՐՉ, 27 օգոստոսի։ Ժամանեց հաղորդակցութեան ճանապարհների մինիստրը՝ Կերչի նաւահանգիստը սարքելու հարցը լուծելու համար։

ԼՕՆԴՕՆ, 26 օգոստոսի։ Հեռագիրը Բագուից անգլիական ֆիրմաների մինչև այժմ կրած վնասը հաշւում է մէկ միլիօն ֆունտ։ Արտաքին գործերի մինիստրի օգնականը կրկին անգամ հեռագրեց Պետերբուրգի անգլիական դեսպանին, խնդրելով նորից առաջադրութիւններ անել ռուսաց կառավարութեանը անյապաղ միջոցներ ձեռք առնելու մասին Մեծ Բրիտանիայի հպատակների կեանքը և գոյքը պաշտպանելու համար։

Կ. ՊՕԼԻՍ, 27 օգոստոսի։ Մատնութեան շնորհիւ խուզարկութիւն կատարվեց «Սաբահ» և Թէրջիմանի—Հագիգաթ» լրագիրների խմբագրատների մէջ։ Ոստիկանութիւնը կարծում էր ռումբեր գտնել այնտեղ, բայց բոլոր ջանքերը անհետևանք մնացին։

ՆԻՒ-ԵՕՐԿ, 27 օգոստոսի։ Կառավարչական շրջանները վախենում են ցոյցերից զինուորական մինիստր Տաֆտի դէմ, որը միսս Ռուզվէլտի հետ միասին գտնվում է եապօնական ջրերում։

ՕՅՍՏԷՐԲԷՅ, 27 օգոստոսի։ Չինական կայսրը ուղարկեց Ռուզվէլտին հեռագիր, շնորհակալութիւն յայտնելով այն բանի համար, որ նա իր գործողութիւններով խաղաղութեան կապելուն պատճառ դարձաւ։

ՏՕԿԻՕ, 27 օգոստոսի։ Օգոստոսի 25-ի և 26-ի օրերը Տօկիօում բարեյաջող անցան։ Օգոստոսի 25-ին տեղի ունեցան անկարգութիւններ Կօբէյում, ուր ժողովուրդը ցած գլորեց մարկիզ Իտօի արձանը և քարշ էր տալիս նրան փողոցներում։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ «Правительственный Вѣстникъ» լրագիրը հաղորդում է, որ խոլերան կայսրութեան մէջ մտցնելու առաջն առնելու նպատակով Բարձրագոյն հիմնված յանձնաժողովը, բացի Պրիվիսլեան երկիրը խոլերայից վտանգված յայտարարելուց և բժշկական-հսկող կէտեր սարքելուց Նէշավի և Նովի-Դվօրի մօտ, կարգադրութիւն է արված բժշկական հսկողութիւն սահմանել Պրուսայից սահմանային երկաթուղիներով եկողների վրա, նոյնպէս և Պրիբալտեան երկրի և Կրօնշտատի նաւահանգիստներում։

ՍԻՄՖԷՐՕՊՕԼ, 26 օգոստոսի։ Ժամանեց հաղորդակցութեան ճանապարհների մինիստրը, պտտեց քաղաքում և ապա ուղևորվեց Պետերբուրգ։

ՏՕԿԻՕ, 26 օգոստոսի։ «Փրկութեան զօրքի» անդամներից մէկը սկսեց համոզել խռովարարներին հրաժարվել իրանց պահանջներից. ի պատասխան այդ բանի խռովարարները այրեցին փրկութեան «զօրքի» գրասած շինութիւնը։

ԼՕՆԴՕՆ, 25 օգոստոսի, Բագուի նաւթային ընկերութիւնների մէջ ծառայող անգլիացիների վերաբերմամբ այստեղ մեծ անհանգստութիւն է տիրում։ Արտաքին գործերի մինիստրը ծանուցանում է, որ Պետերբուրգի անգլիական դեսպանը հեռագրել է անմիջապէս Կովկասի փոխարքային, խնդրելով անյապաղ եռանդուն միջոցներ ձեռք առնել անգլիահպատակների կեանքը և գոյքը պաշտպանելու համար։ Նրա նման մի խնդիրք ուղարկված է նոյնպէս Լամզդօրֆին։—Մարօկկեան կօնֆէրենցիան կը գումարվի երևի Սպանիայում։

ՇԱՆԳՀԱՅ, 26 օգոստոսի։ Շոգենաւով այստեղ եկած ճանապարհորդները հաղորդում են, որ Տօկիօում, ժողովրդական մասսաներում յուզումն է նկատվում օտարազգիների դէմ։ Անգլիական միսսիայի առաջ արած ցոյցը վերագրում են եապօնական ժողովրդի մէջ ծըննված այն համոզմանը, որ եապօնական լիազօրների անաջողութեան պատճառը այն ճնշումն է, որ Անգլիան գործել է նրանց վրա։ Երկիւղ են կրում քաղաքական սպանութիւնների դաբաշրջան սկսվելուց Եապօնիայում։—Բօրսայում գներն ընկնում են—16 միլիօն ֆունտ ստերլինգի են հասնում հեղեղումից պատճառած վնասները։ 20 հազար է մարդկային զոհերի թիւը։

ԿՕՊԷՆՀԱԳԷՆ, 26 օգոստոսի։ Յայտնի գրող Գէօրգ Բրանդէս «Պօլիտիկան» լրագրում այն միտքն է յայտնում, որ Դանիան կարող էր մտցնել Անգլիայի հովանաւորութեան տակ։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Բարձրագոյն Ուկազ Կառավարիչ Սենատին. «Մեր բարձրագոյն դպրոցների առաջադիմութեան և նրանցում ակադէմիական կեանքի կանօնաւոր ընթացք մտցնելու մասին Մեր անխոնջ ջանքերի մէջ Մենք բարւոք համարեցինք, մինչև ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութեան բարձրագոյն դպրոցների նոր կանօնադրութիւնները օրէնսդրական կարգով մտցնելը, հրատարակել նրանց կառավարելու համար ժամանակաւոր կանօններ։ Ի փոփոխութիւն և ի լրացումն ռուսական համալսարանների, Դէմիդովեան իրաւաբանական լիցէի, անասնաբուժական և տէխնոլոգիական ինստիտուտների, Մօսկվայի տէխնիկական դպրոցի և Նովօ-Ալէքսանդրեան գիւղատնտեսական և անտառաբուծական ինստիտուտի այժմ գործադրվող կանօնադրութիւնների ենթակայ յօդուածների, պէտք է գործադրվեն ներքև յիշված կանօնները. 1) համալսարաններում խորհրդին և ֆակուլտէտներին իրաւունք է տրվում ընտրել. առաջինին ռէկտոր և նրա օգնականը, ուր այդպիսի պաշտօն սահմանված է օրէնքով, երկրորդներին—դէկաններ և ֆակուլտէտների քարտուղարներ։ Ռէկտորը և նրա օգնականը ընտրվում են օրդինար պրօֆէսօրներից, դէկանները և քարտուղարները համապատասխան ֆակուլտէտների բոլոր պրօֆեսօրներից։ Խորհուրդների և ֆակուլտէտների կողմից ընտրված անձինք սահմանված կարգով ներկայացվում են ի հաստատութիւն։ Ծանօթութիւն։ Վերոյիշեալ պաշտօնատար անձանց ընտրութիւնները պէտք է կատարվեն հէնց այս ուսումնական տարում ուսումնարանական պարապմունքների սկսվելուց առաջ։ 2) Խորհրդի վրա են դրվում ուսումնական պարապմունքների կանօնաւոր ընթացքի և ուսումնարանական կեանքի ընթացքի հոգսերը համալսարանում. այդ նկատումներով. ա) խորհրդին իրաւունք է տրվում համապատասխան միջոցներ ձեռք առնել, գործելով լիակատար կազմով կամ այդ նպատակով ընտրված յանձնաժողովի միջոցով. բ) այն դէպքում, եթէ, չը նայելով խորհրդի ձեռք առած միջոցներին, համալսարանում տեղի կունենան ակադէմիական կեանքի կանօնաւոր ընթացքը խախտող անկարգութիւններ, խորհրդին իրաւունք է տրվում միջնորդել պարապմունքները դադարեցնելու մասին կատարելապէս կամ մասամբ աւել կամ պակաս ժամանակամիջոցով։ Տեսչութեան ղեկավարութիւնը յանձնվում է ռէկտորին, որը համալսարանում կարգը պահպանելու և այդ մտքով տեսչին պատշաճաւոր ցուցմունքներ տալու մասին առաջարկում է, եթէ այդ անհրաժեշտ կը համարէ, խորհրդի կամ վերջինի կողմից ընտրված յանձնաժողովի քննութեանը։ Ուսանողական գործերի քննութիւնը յանձնվում է պրօֆէսօրական դիսցիպլինար դատարանին 1902 թւի օգոստոսի 27-ին Բարձրագոյն հաստատված կանօնների ճիշդ հիման վրա։ 3) Ֆակուլտէտների և ռէկտորների ներկայ ժամանակաւոր կանօններով սահմանված պարտաւորութիւնները և լիազօրութիւնները տարածվում են և ուրիշ վերոյիշեալ դպրոցների իշխանութեան համապատասխան օրգանների վրա»։ Իսկականի վրա Նորին Մեծութեան Սեփական ձեռքով ստորագրված է. «ՆԻԿՕԼԱՅ»։ Պետերհօֆում, 1905 թւի օգոստոսի 27-ին։—Հրատարակված է «Նակազ» զէմստվօյի հրամանատարների համար։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Մանջուրական երկրորդ բանակի հրամանատար բարօն Կաուլբարս նշանակված է Օդէսայի զինուորական շրջանի հրամանատար։

ՏՕԿԻՕ, 27 օգոստոսի։ Բօրսայի շահագործողները, գեղին ժուրնալիստները և առհասարակ շօվինիստներն էին կազմակերպել այստեղ անկարգութիւնները։ Քաղաքական կուսակցութիւնները չէին մասնակցում յուզմունքներին։ Եկեղեցիների աւերումը ընդհարում առաջացրեց ոստիկանութեան և ժողովրդի միջև։ Կառավարութիւնը եռանդուն միջոցներ է ձեռք առնում։ Ոստիկանութիւնն արգելեց վաղվայ համար նշանակված ժողովը Օսակում։ Մինչև այժմ դադարեցրված են վեց լրագիրներ, որոնք դրդում էին դէպի անկարգութիւնները։ 245 ոստիկանական պահակատներից այրված են 228։

ՏՕԿԻՕ, 27 օգոստոսի։ Եապօնական մամուլը աղերսում է միկադօին չը վաւերացնել դաշնագիրը։ Այստեղ երկիւղ են կրում զօրքի և նաւատորմի ապստամբութիւնից։ Ոչ մի օտարազգի չը սպանվեց կամ չը վիրաւորվեց անկարգութիւնների ժամանակ։

ՆԻՒ-ԵՕՐԿ, 27 օգոստոսի։ Ռօզէն կարականապէս հերքում է լօնդօնեան այն տեղեկութիւնը, որ իբր թէ խաղաղութեան դաշնագրի մէջ մի գաղտնի յօդուած կայ։

ՊԱՐԻԶ, 27 օգոստոսի։ Հեռագիրը գերմանական աղբիւրից ըստ երևոյթին հաստատում է Տօկիօում մեծ-բրիտանական միսսիայի վրա կատարված յարձակման լուրը։

ԼՕՆԴՕՆ, 27 օգոստոսի։ Թագաւորը վերադարձաւ Մարիէնբադից։

ՀՌՕՄ, 27 օգոստոսի։ Շատ երկիւղալի են Կալաբրիայում եղած երկրաշարժի տեղեկութիւնները։ Միմիայն Մօնտէլէօնում 2,200 սպանվածներ և վիրաւորներ կան։ Թագաւորը նուիրեց 200,000 լիր առաջին օգնութիւնը հասցնելու համար։

ԲՈՒԽԱՐԷՍՏ, 27 օգոստոսի։ Յունական դեսպանը անորոշ ժամանակով արձակուրդ ստացաւ և գնաց։ Դեսպանի հեռանալը առիթ է տալիս կարծելու, որ խզվելու են դիպլօմատիական յարաբերութիւնները Յունաստանի և Ռումինիայի միջև։

29 օգոստոսի

ԽԱՐԲԻՆ, 28 օգոստոսի։ (Սեփ. Թղթակցից)։ Հարաւից ամեն օր հաղորդում են, որ շարունակվում են խուզարկութիւններ և ընդհարումներ։ Վերջինները թեթևէս և աննշան են, բայց երբէք առանց սպանված և վիրաւոր զոհերի չեն անցնում, և այդ պատճառով խաղաղութեան դաշնագիրը ստորագրելուց յետոյ բոլորը հասկանալի անհամբերութեամբ սպասում են, որ պաշտօնապէս դադարեն պատերազմական գործողութիւնները։

ԳՈՒՆՋԺՈՒԼԻՆ, 28 օգոստոսի։ Չինական տեղեկութիւնների համեմատ, եապօնացիները Պօրտ-Արտուրի և Կինչժօուի ամրութիւնները զինաւորեցին բացառապէս այն թնդանօթներով, որ նրանց ձեռքն էին ընկել բերթի անձնատուր լինելու ժամանակ և ամրացրին նոյնպէս Սամսօն լեռը, որը մենք չենք ամրացրել, բայց ինչպէս պարզվեց կիւնչժօուեան կուից յետոյ, ռազմական մեծ նշանակութիւն ունի։

ՕԴԵՍՍԱ, 28 օգոստոսի։ Զեմստվօյի ժողովը որոշեց միջնորդել պետական գանձատնից 350 հազար ռուբլի փոխառութիւն անելու մասին գաւառի կարիքների համար։ Մինչև փոխառութեան թոյլատւութիւնը ժողովը լիազօրութիւն տուեց վարչութեանը 200,000 ր. պարտք անել բանկերում։

ԲԼԱԳՕՎԷՇՉԷՆՍԿ, 28 օգոստոսի։ Որովհետև Ամուրեան շրջանը չը մտաւ Պետական Դումայի համար ներկայացուցիչներ ընտրող նահանգների ցուցակում, ուստի տեղական քաղաքային դուման միջնորդութիւն է յարուցանում, որ իրաւունք տրվի երեք ներկայացուցիչ ունենալ քաղաքային, գիւղական և հանքային ազգաբնակութիւնից։

ԿՕՊԷՆՀԱԳԷՆ, 28 օգոստոսի։ Ժամանեց անգլիական թագուհին պրինցուհի Վիկտորիայի հետ միասին։—Երէկ Խրիստիան թագաւորը, արքայական տան անդամները և յունական արքայորդի Գէօրգի այցելեցին անգլիական «Էկսմուտ» ծովապետական նաւը։ Նոյն օրն և եթ էսկադրայի նաւերի ծովապետները և հրամանատարները հրաւիրված էին պալատ ճաշի։ Ծովապետ Վիլսօնին շնորհվեց Դանէբրօգ շքանշանը ադամանդներով,

Կ. ՊՕԼԻՍ, 28 օգոստոսի։ Կ. Պօլսի ասիական արուարձանում անատօլիական երկաթուղու վրա կօնդուկտորը ցանցի մէջ ռումբ գտաւ, որը յանձնեց ոստիկանութեան։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Պետական Դումայի համար ընտրութիւնների անկանօնութեան մասին գանգատների քննութիւնը կը կենտրոնացվի Սենատի առաջին դէպարտամէնտի նոյն բաժանմունքում, ուր ներկայումս քննվում են

գանգատներ այն անկանոնութիւնների դէմ, որ եղել են ընտրութիւններ կատարելու ժամանակ քաղաքային և դէմստվօյի հասարակական վարչութիւնների համար։

ՍԻՄՖԵՐՈՊՈԼ, 28 օգոստոսի։ Արտակարգ նիստի մէջ դուման միջնորդում է շնորհել հրէաներին քաղաքային ընտրողական իրաւունքներ։

ԿՐԱՍՆՈՅԱՐՍԿ, օգոստոսի 28-ին։ Ոսկեհանքատէր Սավին ժողովրդական համալսարանի հիմնարկութեան համար Կրասնոյարսկում նուիրեց հարիւր հազար րուբլի, պարտաւորվելով բացի դրանից տարեկան հինգ հազար րուբլի մուծնել։

ՏՕԿԻՕ, 27 օգոստոսի։ Գիշերն անցաւ առանց միջնադէպերի։ Առաւօտեան նոյնպէս ամեն ինչ հանգիստ էր։ Կարծում են, որ անկարգութիւնները դադարել են։ Արտաքին գործերի մինիստրը յայտնեց ընդհանուրի գիտութեան, որ, զինադադարի պայմանների համաձայն, որը գործադրվել սկսվեց օգոստոսի 23-ից, Մանջուրիայում և Տումէն գետի վրա նշանակված են չէզոք շերտեր։ Թէ ռուսները և թէ ճապօնացիները կը դադարեցնեն օժանդակ զօրքերի ուղարկելը։ Ծովային ամեն գործողութիւնները պէտք է դադարեցնեն։ Ծովային պրիզներ վերցնելու իրաւունքը վերացվում է։ Մնացած մանրամասնութիւնների մշակումը յանձնված է Օյամային և Լինևիչին։

29 օգոստոսի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Բոմբերգ, Մարիէնվէրտէր, Գրաուդէնց, Կուլմ, Շվէյտց և Տօրն Պրուսիայում յայտարարվում անբարենպաստ խոլերայի կողմից։ «Русь» լրագիրը հաղորդում է, որ Սոլսկու առանձին խորհրդակցութեան վերջին նիստում ներքին գործերի մինիստրը յայտնեց, որ նա սկսել է մշակել կանոններ, որոնք մամուլին կը տան լայն կոմպէտէնցիա և դատողութիւնների ազատութիւն այն հարցերի շրջանում, որոնք կապ ունեն Դումայի համար առաջիկայ ընտրութիւնների հետ։

ՏՕԿԻՕ, 28 օգոստոսի։ Ոստիկանապետը Տօկիօում պաշտօնանկ է եղած։ Անկարգութիւնները Կոբէում շարունակվում են նախկին ոյժով։ Մի քանի տեղական լրագիրներ դադարեցին լոյս տեսնել, որոնց թւում Ասախիգա և Օսակա։ Տօկիօում դադարեցրին նորերս հրատարակվող հինգ լրագիրների հրատարակութիւնը։ Պրօգրէսիստները օգուտ են քաղում ծագած յուզմունքներից՝ իր կուսակցութեան ոյժը զօրեղացնելու համար։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բ Ժ Ի Շ Կ

Լեւոն Օհանջանեան

Մասնագէտ միզային, վեներական, սիֆիլիսի և կաշուի հիւանդութիւնների։ Ընդունում է առաւօտեան 9-ից մինչև 11 ժամը, երեկոյեան 6—9 ժամ։ Կանանց և երեխաների համար 11—12 ժ.։ Հասցէն անգլիական Գօլովինսկի պրօսպեկտի և Կոջորսկայա փողոցի, տուն Թամամշեանի։ Մուտքը Կոջորսկի փողոցից № 2. (ա. օ.) 10—300

Բժիշկ Գր. Մակարեան

Վերադառնալով նորոգեց հիւանդների ընդունելութիւնը ներքին և երեխայոց հիւանդների, ամեն օր ժամը 4-ից մինչև 6 երեկոյեան. Միքայելեան փողոց, Բեբուտի տուն № 134, տելեֆոն № 907. (կ. և. չ.) 5—10

Բ Ժ Ի Շ Կ Ու Հ Ի

Գ. Ա. ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ

Մասնագէտ միզային և սիֆիլիտիկական հիւանդութիւնների,—ընդունում է հիւանդներին առաւօտեան 12 ժ.—1 ժ, երեկոյեան 6 ժ.—9 ժ.։ Կո կլա, Սեմեօնովսկայա փ. № 20. (և. հ. շ. կ.) 7—30

Ա Տ Ա Մ Ն Ա Բ Ո Յ Ժ

Ս. Գ. Տէրմազանեանց

Ընդունում է հիւանդներին ամեն օր առաւօտեան ժամը 9—2 և երեկոյեան ժամը 3—6, Երևանեան հրապարակ, տուն Արղութեան, բնակարան Լալայեանցի բնակարան։

ՄԱՆԿԱԲԱՐՁՈՒՀԻ

Սօֆիա Ի. Գեղբօրտո-Լօկշ

Տեղափոխվել է Կարնաչէյսկի փողոց № 7, տուն իշխ. Թումանովայի, Ալէքսանդրեան այգու դիմացը։ (կ.և.հ.) 37—100

Հ Ր Ա Ւ Է Ր

Որովհետև օգոստոսի 28-ին հրաւիրված Տափի-Թաղի ս. Գէորգ եկեղեցու ծխական ժողովը չը կայացաւ ծխականների օրինական թիւ ներկայ չը լինելու պատճառով, երկրորդ անգամ հրաւիրում եմ անծապատիւ պ.պ. ծխականներին չորեքշաբթի օրը, օգոստոսի 31-ին, երեկոյեան ժամը 7-ին, վիճակային կոնսիստօրիայի դահլիճում՝ ընտրելու երկու հոգաբարձու բացվելիք եկեղեցական ծխական դպրոցի համար։ Այս անգամ ժողովը կը կայանայ, որքան և ծխական ներկայ կը լինեն։

Միաբան Տափի-Թաղի ս. Գէորգ եկեղեցու՝
Յովսէփ քահ. Տէր-Պետրոսեան

Լոյս տեսաւ

ԴԱՍԱԳԻՐՔ ԿՐՕՆԻ

Ա. տարի

Աշակերտների յարմարութեան համար հայերէնից ռուսերէն բառագրքով։

Գինը 20 կոպ։

Դիմել՝ Ставрополь (губ.) священнику Сааку Теръ-Ованнесьянцъ. 1—15

Բժիշկ Բ. Ա. Պապովեան

Վերադարձաւ արտասահմանից և վերսկսեց հիւանդների ընդունելութիւնը։ Մասնագէտ քթի, կոկորդի և ականջի։ Ցերեկվայ 1 ից մինչև 2 ժամը, երեկոյեան 5—7 ժամը։

Հասցէն Միքայէլեան փողոց, տուն Ֆօրէրի, № 157. (ա.օ. յ. օ.մ.) 1—10

Բօրժոմի նոր բացվելիք հայոց ծխական դպրոցի համար հարկաւոր է մի ուսուցիչ, մի ուսուցչուհի և մէկ տիրացու։ Պայմանների մասին դիմել պ. Ղևոնդ Ցակարեանին Вельяминовская № 34. 1—4

Գողթան գաւառի Փառակա գիւղի նոր բացվելիք հայոց դպրոցի համար հարկաւոր է մէկ ուսուցիչ. պայմանների մասին դիմել պ. Ղևոնդ Ցակարեանին։ Вельяминовская № 34 1—5

Մծարա գիւղի համար հարկաւոր է մի ՈՒՍՈՒՑԻՉ, որը գիտենայ հայերէն, ռուսերէն և եկեղեցական երգեցողութիւն։ Ցանկացողներն իրանց պայմաններով դիմելու են դպրոցի հոգաբարձութեան. М. Гудауты Ованесу Папазьянъ. 1—1

Գուտտենբերգ

Գրախանութում վաճառվում են

Զօմբարտ Վ. պրոֆ. Ինչու այժմ ամեն մարդ հետաքրքրվում է քաղաքատնտեսական և ընկերավարական խնդիրներով—10 կ,
Գայֆէճեան, Լացող աշուղը, տաճկահայերի կեանքից մի ուրուագիծ—10 կ.
Լեւոնեան, Գծագրութիւն և նկարչութիւն, առաջին մաս—20 կ.
Խօջայեանց, «Նոր-վէպիկ», Սիմօն Գրիգորեան Յովհաննիսեանցի կեանքից, նրա ճակատագիրը—18 կ.
Մանուկեան, Յովսէփի և Մարգարիտի հէքիաթը երգերով հանդերձ—40 կ.
Սարդու, Ոգիհայցութիւն 3 գործ.—50 կ.
Փառնակէս, «Ջուտողի մալը ուտողին հալալ ա» կամ «Ծարպէկ փաստաբան», վօդևիլ մէկ արարուածով—40 կ.
Ղարազաղէ, Ժամանակակից հայ տիրացու, 20 կ.
Լամազ, Նշմարներ, առաջին պրակ—50 կ.
Մխիթարեան, Աշըղ-Ղարիբի և Շահ Սանամի հէքիաթը հայերէ և թուրք. երգերով—40 կ.
Բելակօնսկի, Ինքնավարութիւն և դեմստվօ. Թարգմ. Ջալալեան—15 կ.
Ծատուրեան, Ռուս բանաստեղծներ, Պուշկին և Լերմոնտով, ա. գրքոյկ—80 կ.
Կաուցկի, Ժամանակակից ազնուութիւն, Թարգմ. Պապօվեանցի—15 կ.
Անտանպահութիւն և կաթնատնտեսութիւն, Գ. Ղազարեանի—40 կ.

Գումարով գնողները կը ստանան բաւարար զեղչ.

Հասցէն. Книжн. маг. Гуттенбергъ. 1—2

Դպրոց եւ Պանսիօն

ՅՈՎՍ. ՄԵԼԻՔ-ՋՀԱՆԵԱՆՑԻ

Ընդունվում են գիշերօթիկ և երթևեկ աշակերտներ։ Պատրաստվում են բոլոր միջնակարգ դպրոցները մտնելու համար։ Նոյնպէս ընդունվում են գիշերօթիկ և այն աշակերտները, որոնք արդէն սովորում են միջնակարգ դպրոցներում։ Աւանդվում են ռուսերէն, հայերէն, գերմաներէն, ֆրանսերէն և լատիներէն լեզուները։ Հասցէն՝ Тифлисъ, Гановская улица № 7 (7.9,11,14,16,18,21,23,25,28,30. ս. 1,4,6,8) 11—15

ՀԱՅ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐ

Հայերէնի դասագիրք հեղինակների կենսագրութիւններով։

Գինն է 1 ր., գումարով առնողներին 20—25% զիջում. դիմել՝ Тифлисъ Коммерческ. учил. Ванціанъ. կամ գրավաճառներին։ (ա.օ) 4—10

„ԼՈՅՍ“

գրախանութը ընդունում է ամեն տեսակ գրքեր կօմիսիայով վաճառելու համար

Դիմել՝ Тавризъ (Персія) магазинъ «Луйсъ» Г. Агаджанянцъ. (շ. ե.) 2—3

ԴԱՍԱԳՐՔԵՐ ԿՐՕՆԻ

Ցատկապէս պատրաստած պետական դպրոցների համար, (Թոյլատրված հոգևոր և ուսումնարանական վարչութիւններից) աշխատասիրութիւն Եզնիկ աւագ քահ. Երզնկեանի։

I. Առաջին գրքոյկ, պատրաստական դասարանների համար «Գլխաւոր աղօթքները (իրանց բացատրութիւններով) և տօների համառօտ պատմութիւնները 5-դ տպ. գինն է 20 կոպէկ։

II. Երկրորդ գրքոյկ. «Հին-ուխտ» (30 դասեր վերածած, ուսուցչի կրօնական—բարոյական զրոյցներով հանդերձ) 3-դ տպ. գինն է 30 կոպէկ։

III. Երրորդ գրքոյկ. «Նոր-ուխտ» (32 դասերի վերածած, ուսուցչի կրօնական—բարոյական զրոյցներով հանդերձ) գինն 30 կոպէկ։

Գրավաճառների և ուսուցիչների համար 30% զիջում, առանց ճանապարհածախքի։ Դիմել՝ Тифлисъ, прот. Езнику Ерзинкянцъ կամ Тифлисъ, Центральный книжній магазинъ. (ե.հ.շ) 14—25

ՋՈՒԹԱԿԱՀԱՐ

Մ. Տ. Վասիլեվ

Առաջարկում է տալ դասեր ջութակ ածելու 90 ր. վարձատրութեամբ ուսումնական տարվայ համար (վարձը կէս տարով), ամսական 14 րուբլի։ Ուսման սկիզբը սեպտեմբերի 1-ից և վերջը յունիսի 1-ին։ Աշակերտների ընդունելութիւնը օգոստոսի 27-ից ամենայն օր ժամը 10—1 և 5—7½ երեկոյեան։ Միասին ածելը և դասեր տներում փոխադարձ համաձայնութեամբ։ Գրիբօեդովսկայա փողոց, № 5։ (օգ. 21, 25, 27, 28, 30 և 31, սեպտ. 1, 2, 4, և 5) 5—10

ԻՄ ԱՇԽԱՏՈՒԹԵԱՄԲ ԼՈՅՍ ԵՆ ՏԵՍԵԼ

ԿՐՕՆԻ

ՀԵՏԵՒԵԱԼ ԴԱՍԱԳՐՔԵՐԸ

(Թոյլատրած հոգևոր իշխանութիւնից)

I ուսուցչաց համար.

1. Ուղեցոյց Հին-ուխտի . . . 15—7
2. Ուղեցոյց Նոր-ուխտի . . . 2—5
3. Ուսուցումն քրիստ. կրօնի Դ. հատոր 1—50
4. Ուսուցումն քրիստ. կրօնի Ե. հատոր — 50
5. Մի քանի խօսք հայ կրօնուսոյցներին — 10

II աշակերտաց համար

6. Դասատետր կրօնի Ա. տարի (11 տիպ)— 20
7. Դասատետր կրօնի Բ. տարի (10 տիպ)— 25
8. Դասատետր կրօնի Գ. տարի (8 տիպ)— 30
9. Սրբազան պատմ. Հին-ուխտի (6 տիպ)— 35
10. Սրբազան պատ. Նոր-ուխտի (5 տիպ)— 40
11. Գործք առաքելոց . . . — 40

Կարելի է դիմել.
1. Ինձ—Тифлисъ, Коммерческое училище.
2. » Книжн. магаз. Гуттенбергъ.
3. » Центральная книжн. торг.

Ինձ դիմողներն ստանում են. 1) Ուսուցչաց դասագրքերի համար 35%, 2) իսկ աշակերտաց՝ 20% զեղչ (Ա. տարին 25%) Աղքատ դպրոցներին ձրի։ Սահակ քհ. Սահակեանց (չ. ո. կ.) 14—15

Մ. ԿԱՐԱ-ՄՈՒՐԶԱՅԻ

Կար ու ձեւի ուսումնարանում ընդունելութիւնը բացվում է 27-ին, իսկ ուսումը սկսվում է սեպտեմբերի 1-ին (Վելեամինովսկայա և Բեհբութովսկայա փողոցների անկիւն)։ (27,30,2) 2—3

Դ Պ Ր Ո Ց

Կատ. Լիսիցեանի

Երկու սեռի մանուկների համար։ Ընդունելութիւնը՝ օգոստոսի 27 ից, ուսման սկիզբը՝ սեպտեմբերի 6-ին։ Բեհբութեան փող. սեփ. տուն 29։ (21, 23, 25, 27) 5—10

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ

Կայսերական ռուսաց երաժշտական ընկերութեան ազատ արտիստ ապէտ Պրագայի կօնսերվատօրիայից

Ա. Ա. ԿՆՕՏԻ

ԴԱՇՆԱՄՈՒՐԱՅԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ

Զբաղմունքների սկիզբը սեպտեմբերի 1-ից։ Աշակերտների ընդունելութիւնը ամեն օր ժամի 10-ից։ Գները չափաւոր են։ Փոքրահասակների համար առանձին—Բեռլինի Դեպէ պրոֆէսօրի եղանակով։

Պետերբուրգսկի փողոց տուն № 9. Թիֆլիսում։ (ե. չ.) 1—2

Յայտարարութիւն յարգելի վաճառականներին

Բացել եմ Մազանդարանի Բարֆրուշ քաղաքում յանձնարարական տուն։ Ընդունում եմ գոհացուցիչ պայմաններով—1) կապված ապրանքներ ստանալ տեղափոխելու. 2) փոխադրութիւններ անել (բարաթբազութիւն). 3) արտահանվող տեղական ապրանքներ գնել, (որոնք են բրինձ, բամբակ, բօծօժ, բուրդ, քունջիթ, բամբակի սերմ, մեղրամոմ, եղջիւր, կանեփ, մազեղէն կաշիներ, չամիչ, ծիրան, քուրակայ մուրտեբաթ և այլն)։ 4) Ծախելու ներմուծվող ապրանքներ (որոնք են շերամի սերմ, շաքար, պեսօկ, թէյ, նաւթ, երկաթեղէն, մանիֆակտուր, չինեղէն և այլն)։

—

Մանրամասնութիւն և պայմաններ տեղեկանալ նամակով։ Հասցէս հետևեալն է.
Черезъ Красноводскъ Мешедсеръ (Персія) Барфрушъ, Димитрій К. Бжишкьянцъ. (օգ.22 ին) 1—3

Ֆինանսների նախարարութեան իրաւասութեան տակ գտնվող

ՀԱՇՈՒԵՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆԻ

Հեղինակ «Առևտրական, գործարանական և նաւթարդիւնաբերութեան հաշուապահութեան ձեռնարկի», որ ֆինանսների նախարարութեան ուսումնասիրական բաժնի կողմից ընդունված է իբրև օժանդակ ձեռնարկ առևտրական դպրոցներում և նրանց գրադարաններում

ՍՈՎՈՐԵՑՆՈՒՄ ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ ԵՆ

Երկու սեռի անձանց՝ գործնական ձևով հաշուապահութիւն 4½ ամսում։

Պարապմունքի առարկաներն են.

1) Իտալական կրկնակի հաշուապահութիւն արդիւնաբերութեան բոլոր ճիւղերի վերաբերեալ, վաճառականական, բանկային, յանձնարարական, գործարանական, նաև նաւթարդիւնաբերական և նաւթագործական հաշուապահութիւն։ 2) Առևտրական թուաբանութիւն. 3) Առևտրական թղթակցութիւն։ 3) Մուրհակային և առևտրական օրէնքներ։ 5) Վայելչագրութիւն և ուղղումն ամենավատ ձեռագրի։ 6) Թուաբանութիւն համրիչի վրա։ 7) Գրելու վարժութիւն «Րէմինկտոնի» գրելու մեքենայի վրա (կամաւոր)։

Կուրսերի համար դասատուներ են հրաւիրված համալսարանական կրթութիւնով իրանց գործի մասնագէտ մարդիկ, որոնք հաստատել են իրանց պաշտօնում ֆինանսների նախարարութեան ուսումնական բաժնի կողմից. գեղագրութեան համար ևս հրաւիրված է մի գեղագիր նկարիչ։

Ընդունելութիւն ամեն օր ժամը 5-ից մինչև 7-ը երեկոյեան։ Պարապմունքները սկսվում են 1905 (սեպտեմբերի 15-ից պարբերական ամեն 4 ամիս, ամենայն օր ճաշից յետոյ 60 րուբլի վճարով ամբողջ դասընթացքի համար։

Դասընթացը աւարտողներին տրվում են, ֆինանսների նախարարութեան թոյլատրված ծրագրի համաձայն, ատեստատներ։

Դրանից անկախ, բացված է քիչ պատրաստութիւն ունեցող անձերի համար առանձին լրացուցիչ և կրկնողութեան կուրսեր ռուսաց լեզուի և թուաբանութեան համար։

Ցանկացողներին խնդրում են դիմել գրաւոր կերպով կամ անձամբ կուրսերի հիմնադրին Թիֆլիսում Н. В. Абрамяну, Николаевская ул. № 46, ամենայն օր։ Ծրագիրն ուղարկվում է ձրի։

Վերևում յիշած ձեռնարկը ծախվում է Ռուսաստանի բոլոր գրավաճառանոցներում։ Օտարաքաղաքացիները գիրքը գնելու համար կարող են դիմել հեղինակին, առանց պօստի ծախս վճարելու. ԳԻՆՆ է 3 ր. 50 կոպէկ։ (հ. կ. ե.) 14—25

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 29-го августа 1905 г. Տպարան «ՀԵՐՄԷՍ» ընկ. Электропечатная типографскаго Т—ва «Гермесъ». Мад. ул. № 15.